

Jonne Karsikas

Sijoitettujen lasten oikeus lähikouluun

Pro gradu tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Luokanopettajakoulutus

14.5.2024

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Sijoitettujen lasten oikeus lähikouluun

Jonne Karsikas

Pro gradu- tutkielma, 44 sivua, toukokuu 2024

Lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten opetuksen järjestämisestä on saatavilla hyvin vähän tutkittua tietoa Suomessa. Sijaishuollossa olevien lasten, samoin kuin muidenkin lasten koulunkäynti tulisi järjestää voimassa olevien säädösten ja lakien mukaan lähtökohtaisesti lapsen lähikoulussa, inklusion periaatteen mukaisesti. Inklusion mukaan jokaisella lapsella on yhdenvertainen oikeus opiskella perusopetuksen piirissä omassa lähikoulussa, mihin hänelle on järjestetty riittävät tukitoimet lapsen edun mukaisesti. Sijaishuollossa asuvat lapset voivat käydä koulua lähikoulussa, erityiskoulussa, sijaishuoltoyksikön yhteydessä olevassa kouluryhmässä tai esimerkiksi koulukodissa, joilla on pitkä historia Suomessa. Sijaishuollossa olevan lapsen koulupaikan valintaan osallistuu koulun, lapsen ja vanhempien lisäksi merkittävässä roolissa lapsen sosiaalityöntekijä.

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään miltä inklusion toteutuminen sijaishuollossa olevien lasten osalta näyttää tutkimustiedon valossa, miten sijaishuollossa olevien lasten oikeus lähikouluun on huomioitu ja mikä vaikutus inklusion vastakohtalla eli eriyttämisellä on sijaishuollossa olevien lasten elämään. Tutkimus on toteutettu systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Tutkimuksen aineistoksi valikoitui yhteensä 11 tutkimusta. Aineisto koostui suomalaisista tutkimuksista vuosien 2017–2023 ajalta. Saatu aineisto käsiteltiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimuksen mukaan inklusion toteutumiseen sijaishuollossa olevien lasten osalta vaikuttavat riittävät olemassa olevat resurssit, joilla voidaan varmistaa, että kaikkien tuen tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan tavallisessa opetusryhmässä oppilaan lähikoulussa. Tutkimuksen mukaan opettajien osaamisen kehittäminen on oleellinen osa inklusion toteutumista, samoin kuin erilaiset jo olemassa olevat inklusiota tukevat toimintamallit ja käytänteet. Osaamisen kehittäminen ja toimivien käytäntöjen toteutuminen vaativat riittävät resurssit. Lisäksi sijaishuollossa olevien lasten erityisaseman tunnistaminen ja huomiointi on tärkeää, kun arvioidaan inklusion toteutumista ja toteuttamista.

Sijaishuollossa olevien lasten oikeus opiskella lähikoulussa vaatii tarkempaa selvitystä ja tutkimusta. Sijaishuollossa olevan lapsen koulupaikan määräytymistä ja siihen liittyvää päätöksentekoa tulisi tutkia lisää, sillä pahimmillaan sijaishuollossa olevan lapsen syrjäytymisriskiä lisätään entisestään eriyttämällä lapsi tarpeettomasti pois lähikoulusta. Inklusion toteutumisen tukemiseksi on olemassa hyviä keinoja ja käytäntöjä, mutta käytännössä ei kuitenkaan riittävästi osaamista ja resursseja.

Avainsanat: lähikoulu, inklusio, sijaishuolto, lastensuojelu

University of Oulu

Faculty of Education and Psychology

The right of attending neighborhood school for foster care children

Jonne Karsikas

Master's thesis, 44 pages, may 2024

There is very little research data available on the organisation of education for children in foster care in Finland. However, the education of children in foster care should be organised in accordance with the existing regulations and laws, in principle in the child's neighborhood school and in accordance with the principles of inclusion. Inclusion means that every child has an equal right to receive primary school education in their own local school, where adequate support is provided with the best interests of the child in mind. Children living in foster care may attend a local school, a special school, a school group attached to a foster care unit, or a school home which have a long history in Finland. In addition to the school, child and parents, the child's social worker plays an important role in the choice of the school for the child in foster care.

The aim of this study is to find out what the implementation of inclusion looks like for children in foster care in the light of research data, how the right of children in foster care to attend a local school is taken into account and what impact the opposite of inclusion, i.e. segregation, has on the lives of children in foster care. The study has been conducted as a systematic literature review. A total of 11 studies were selected for the study. The data consisted of Finnish studies from 2017-2023. The data was analysed using a data-driven content analysis.

According to the study, the realisation of inclusion for children in foster care is influenced by sufficient existing resources to ensure that all support needs can be met in a mainstream classroom in the pupil's neighborhood school. The research shows that developing teachers' skills is an essential part of achieving inclusion, as are the various policies and practices that already exist to support inclusion. Adequate resources are needed to develop competences and implement effective practices. In addition, recognising and taking into account the specific situation of children in foster care is important when assessing the implementation and realisation of inclusion.

The right of children in foster care to study in a neighborhood school requires further clarification and research. Further research should be carried out about how the decision on school placement of children in foster care is made, as in the worst case the risk of exclusion of children in foster care is further increased by unnecessarily segregating them from their neighborhood school. There are good tools and practices to support inclusion, but in practice there is a lack of knowledge and resources.

Key words: neighborhood school, inclusion, foster care, child welfare

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Inklusio	7
2.1 Inklusio ja lainsäädäntö	8
2.2 Inklusion hyödyt ja haasteet	10
3 Lastensuojelun sijaishuolto	14
3.1 Lastensuojelun historia	15
3.2 Opetuksen järjestäminen sijaishuollon aikana	17
4 Tutkimuksen toteutus	20
4.2 Tutkimusaineisto.....	22
4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	26
4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	28
5 Tutkimustulokset	31
5.1 Resurssit	31
5.2 Osaamisen kehittäminen	33
5.3 Inklusiota tukevat käytänteet.....	34
5.4 Sijaishuollossa olevien lasten erityisasema	36
6 Johtopäätökset	41
7 Pohdinta	45
Lähteet	47

1 Johdanto

Vuonna 2020 sijaishuoltoyksiköstä käsin koulua käyviä peruskoulun oppilaita oli arviolta noin 6000, eli vähän alle prosentti koko Suomen peruskoulun oppilaista. Määrä on kokonaisuutta tarkastellessa pieni, mutta tutkimukset osoittavat sijaishuollossa olevien lasten koulumenestyksen olevan heikompaa ja heillä on myös isompia haasteita jatko-opintoihin siirtymisessä ja kiinnittymisessä. (Sjöström & Puustinen-Korhonen, 2022.) Sijaishuollossa asuvien lasten koulunkäynnissä on siis eroavaisuuksia suhteessa kotona asuviin lapsiin. Tilastojen mukaan vuonna 2022 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli yhteensä 17 885 ja myös heistä koulua käyvien osuus on nousussa, kuten myös yleisesti sijaishuollossa asuvien lasten määrä (Lastensuojelun tilastoraportti, 2023). Sijaishuollossa asuvien lasten erilaisista koulujärjestelyistä ei ole saatavilla kattavaa ja yksiselitteistä tietoa. Aulan ja Tervon (2011) mukaan jo yli kymmenen vuotta sitten vuonna 2011 lapsiasiavaltuutettu totesi, että eri kunnista ja sijaishuoltolaitoksista riippuen on toteutettu erilaisia kaavamaisia toimintatapoja sijoitettujen lasten perusopetuksen järjestämisessä. Tämän on katsottu uhkaavan sijoitettujen lasten yksilöllisten tarpeiden toteutumista koulutuksen osalta. Perusopetuksen järjestäminen on toteutunut epätasaisesti sijoitettujen lasten osalta ja täten heikentänyt yhdenvertaisuutta suhteessa muihin oppilaisiin. Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että lasten opetuksen järjestämisessä sijaishuollossa tehdään kansallinen selvitys ja perusopetuksen laadun toteutumista on valvottava paremmin. (Aula & Tervo, 2011.)

Sijaishuollossa asuva lapsi voi käydä koulua omassa lähikoulussaan tai myös sijaishuoltoyksikön yhteydessä olevassa koulussa. Aikaisemmin sijaishuollossa oma koulu oli vain koulukotien oikeus, mutta tällä hetkellä myös yksityisissä sijaishuoltolaitoksissa toimii kunnan alaisia pienopetusryhmiä. Tarkkaa tilastotietoa näiden pienopetusryhmien määrästä tai niissä käyvistä oppilaista ei ole saatavilla, sillä tällä järjestelyllä oppilaat lukeutuvat oman lähikoulun pienryhmän oppilaisiin, vaikka käytännössä opiskelisivatkin sijaishuoltolaitoksessa. Tähän järjestelyyn liittyy varmasti monen oppilaan kohdalla hyviä ja positiivisia asioita, mutta ymmärrettävästi myös haasteita yhdenvertaisuuden, inklusion ja myös valvonnan näkökulmasta. Aluehallintoviraston (2020) Pohjois-Suomessa teettämän kyselyn mukaan sijaishuollossa olevien opetuksen järjestämisessä ilmeni puutteita vuonna 2019. Kyselyssä havaittiin, että sijoitettujen lasten koulujärjestelyissä oli suuria eroja, erityisen tuen tarve oli kasvanut neljän vuoden takaisesta tarkastelusta ja tiedonkulun puute

vaikuttaa opetuksen järjestämistä. Valtaosa sijaishuollossa olevista lapsista kävi oman kunnan koulua ja vajaa viidesosa kävi koulua lastensuojelulaitoksessa. (Aluehallintovirasto 2020.)

Sijaishuollossa olevan lapsen koulupolku voi olla katkonainen sijaishuoltopaikan muutosten vuoksi ja sijaishuollon aikana käytetyt rajoitustoimenpiteet saattavat estää koulunkäynnin niin sanotussa lähikoulussa. Sijaishuollossa olevan lapsen kohdalla tulisi kuitenkin yhtä lailla järjestää opetus inklusion ja lähikouluperiaatteiden mukaisesti. (Sjöström ja Puustinen-Korhonen 2022.) Mediassa on ollut esillä inklusion haasteet, kuten riittämättömät resurssit ja riittämätön tuki oppilaille, sekä kuntien säästötavoitteet (Mäntylä, Poikola & Pölönen, 2024, s. 42). Myös sijaishuoltoa koskevat epäkohdat ovat nousseet viime vuosina otsikoihin. Tutkimukseni aihe on mielestäni siis ajankohtainen ja sijaishuollossa olevien lasten oikeuksien toteutumista suhteessa inklusioon tulisi selvittää enemmän.

Sijaishuoltoa ja koulua koskevia tutkimuksia on tehty Suomessa vähän verrattuna kansainvälisen tutkimuksen määrään. Kansainvälisiä tutkimustuloksia on vaikeaa hyödyntää suoraan Suomen malliin, sillä eri maiden lastensuojelu- ja koulujärjestelmät poikkeavat merkittävilta osin toisistaan (Pösö, 2005, s. 205). Tästä syystä tutkimusaihetta juuri Suomen tilanteen kannalta voidaan pitää merkittävänä ja ajankohtaisenaakin. Tutkimukseen vaikuttaa myös aiheen poikkitieteellisyys, sillä tutkimuksen aihe koskee sekä sosiaalitieteitä, että kasvatustieteitä. Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään, miten inklusion toteutuminen sijaishuollossa olevien lasten osalta näyttäytyy tehtyjen tutkimusten valossa ja miten sijaishuollossa olevien lasten oikeus lähikouluun on huomioitu. Kuten jo aikaisemmin totesin, niin selvää tilastotietoa aiheesta ei ole saatavilla esimerkiksi sijaishuoltolaitosten yhteydessä opiskelevien oppilaiden määrästä eikä tätä aihetta ole aikaisemmin suoranaisesti tutkittu. Pyrin tässä tutkimuksessa kuitenkin selvittämään mitä asiassa on tutkittu ja kuvaamaan yleisesti sijoitettujen lasten koulujärjestelyiden tilannetta ja inklusion huomiointia heidän kohdallaan.

2 Inklusio

Inklusiota voidaan tarkastella ajatustapana, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat samanarvoisia, ja heitä tulee myös sellaisenaan kunnioittaa sekä arvostaa. UNESCO:n Salamancan julistuksen mukaan kaikilla ihmisillä on yhtenäinen ja tasavertainen oikeus olla osana yhteiskuntaa. (UNESCO 1994.) Inklusion peruseriaatteena voidaan siis pitää jokaisen ihmisen tasa-arvoista, yhtäläistä ja täysivaltaista mahdollisuutta osallistua häntä koskeviin asioihin (Hyväri 2003, 83). Inklusiolle ei ole vakiintunut suomenkielistä vastinetta, vaan yleisesti puhutaan ”kaikille yhteinen koulu” -ajatuksesta. Tällä tarkoitetaan kaikkien oppilaisen yhtäläistä mukana olemista, osallistavaa opetusta ja syrjäytymättömyyttä. (Kaukola, 2003, s. 19.)

Kasvatustieteiden näkökulmasta inklusiolla tarkoitetaan kaikkien oppilaiden oikeutta opiskella tavanomaisessa kouluryhmässä omassa lähikoulussaan, mihin jokaisella järjestetään heidän tarpeitaan vastaavat tukitoimet (Naukkarinen, Ladonlahti & Saloviita, 2007, s. 12; Hyväri, 2003, s. 83). Inklusio ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikkia kohdeltaisiin samalla tavalla, vaan lähestymistavassa on kyse siitä, miten oppimisen haasteisiin voitaisiin puuttua oppilaan omassa oppimisympäristössä, eli lähikoulussa. Inklusioon kuuluu, että oppilas saa kaiken tarvitsemansa yksilöllisen tuen, mutta sitä ei järjestetä eriyttämällä oppilasta. Oppilaiden erilaisuutta tulee lähestyä opiskelun lähtökohtana, ei poikkeavana asiana ja niin sanottu erilaisuus, on suhteellista ja sosiaalisissa suhteissa muodostettua. (Väyrynen, 2001, s. 21-25.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen inklusiota sijaishuollossa olevien lasten näkökulmasta Naukkarisen ja kollegoiden (2007) määritelmän mukaan eli miten sijaishuollossa asuvien lasten oikeus lähikoulussa opiskelemiseen on mahdollista huomioida ja toteuttaa.

Inklusion perusajatuksena on, että kaikki voivat oppia, kaikki ovat erilaisia, kaikki ovat osa yhteisöä (kuten koulua) ja yhteisöt luovat erilaisuutta, mitä voi ja pitää osata arvostaa. Inklusiolla tavoitellaan ihmisoikeuksien edistämisen ja tasa-arvon lisäksi sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Inklusiossa pyritään siihen, että yhteisön taidot ja kyvyt kehittyvät suuntaan, jossa yhteisöjen jäsenet kasvavat yhteiskunnan jäseniksi. Näiden peruseriaatteiden varaan on luotu väljä määritelmä, jonka mukaan inklusion tarkoituksena on vastata oppilaan tarpeisiin peruskoulussa. Tämä tehdään muuttamalla ja tarkastelemalla kouluja ja koulujärjestelmää, ei muuttamalla oppilasta. Inklusion liittyä osallistumisen kokemus tai mahdollisuus päättää olla osallistumatta. (Väyrynen, 2001, s. 19–20.)

Opetusta järjestävällä taholla on mahdollisuus arvioida, järjestetäänkö lapsen opetus yleisopetuksen ryhmässä vai erityisryhmässä. Tämä pohdinta ja päätöksen teko ei saa kytkeytyä koulun omiin intresseihin tai säästötavoitteisiin, vaan arvioinnin tulee perustua lapsikohtaiseen yksilölliseen harkintaan, jossa keskiössä on lapsen etu. (Mäntylä, 2024, s. 67–69.) Sijaishuoltoyksikköön sijoittaminen tai koulupaikan valinta sieltä, ei kuitenkaan ole peruskoulun valinta, vaan sijoituspäätöksen ja sijaishuoltopaikan valitsee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sijaishuoltopaikan valinnalla voi kuitenkin olla vaikutus lapsen koulupaikkaan ja sitä kautta lapsen oikeuteen opiskella inklusion periaatteiden mukaisesti.

Tilastokeskuksen mukaan nykyinen koulujen kehityssuunta on inklusion tavoitteen ja periaatteiden mukainen. Vuonna 2020 syksyllä erityistä tukea kouluissa sai 51 100 peruskoululaista, joista vain 6,5 prosentilla opetusta annettiin täysin erityiskoulun erityisryhmässä tai -luokassa. Lisäksi osa erityistä tukea saavista opiskeli osittain erityisluokissa. (Tilastokeskus 2022.) Tilastojen valossa siis näyttää, että erityistä tukea tarvitsee moni, mutta se ei tarkoita oppilaan siirtämistä pois omasta lähikoulun opetusryhmästä. Tilastokeskuksen tiedoista ei kuitenkaan käy ilmi, että miten sijoitettujen lasten osuus on huomioitu näissä luvuissa. Tilastokeskuksen (2022) mukaan kuitenkin kokonaisuudessaan oppimisen tukea tarvitsevien oppilaiden määrä on selvässä kasvussa, mutta nämä oppilaat opiskelevat tavallisissa kouluryhmissä suurimman osan kouluajasta ja käyvät vain osittain erityisopettajan opetuksessa erillisessä luokassa. Vuonna 2021 tehostettua tukea sai 13,5 prosenttia koko peruskoulun oppilaista. (Tilastokeskus, 2022.)

2.1 Inklusio ja lainsäädäntö

Suomen perustuslaissa ihmisoikeudet kirjattiin selkeästi 1990-luvun lopussa Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen allekirjoittamisen jälkeen. Perustuslain 6 § nojalla syrjintä on kielletty. (Suomen perustuslaki 1999/731). Syrjintää voi olla myös pelkkä erottaminen muista (esimerkiksi juuri erityisluokkaan siirto) ellei siihen ole erityisen hyviä syitä liittyen yksilön oman edun toteutumiseen. Jos erilliskohtelua perustellaan jonkin muun, kuin yksilöllisten syiden asemasta, esimerkiksi johonkin tiettyyn vammaisryhmään kuulumisella tai erityisopetuksen tarpeena jossakin tietyssä aineessa eikä yksiselitteisesti voida osoittaa, että koko ryhmää tulee kohdella tietyllä tavalla, kyse on syrjinnästä. (Saloviita 2012, 33.) Laissa kielletään syrjintä, mistä syystä perusopetuksen suhteen tehtävissä ratkaisussa on tärkeää ottaa huomioon eri keinot, jolla erityistä tukea voidaan järjestää sitä tarvitsevalle oppilaalle.

Inklusion pohjalla on myös vammaispalvelulaki (675/2023), lapsen oikeuksien sopimus (2002) ja vammaisten oikeuksien sopimus (2006). Vuonna 1987 säädetyssä vammaispalvelulaissa (380/1987) todetaan, että *"Kunnan on huolehdittava siitä, että kunnan yleiset palvelut soveltuvat myös vammaiselle henkilölle"* (Vammaispalvelulaki (380/1987). Kouluissa tämän voidaan katsoa tarkoittavan yksiselitteisesti sitä, että erityisluokkasiirtoa tai siirtoa erityiskouluun ei saa tehdä esimerkiksi vetoamalla ylisuuriin luokkiin, tukitoimien puuttumiseen tai riittämättömään osaamiseen vaan tukitoimet tulisi tuoda yleisiin palveluihin osaksi tavallisia kouluryhmiä ja osaksi tavallisia peruskouluja.

Lasten oikeuksien sopimus velvoittaa järjestämään tuen tarpeisen lapsen opetuksen siten, että se tukee lapsen kuulumista tavalliseen yhteiskuntaan (Lapsen oikeuksien sopimus 31/2002). Vammaisten oikeuksien sopimus edellyttää "inklusiivista koulujärjestelmää". (Vammaispalvelulaki 675/2023.) Sen mukaan ketään ei saa poistaa tavalliselta luokalta esimerkiksi kehitysvamman tai muun erityistarpeen vuoksi. Sopimuksessa otetaan kantaa opetuksen järjestämiseen ja todetaan, että erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opettaminen tavallisilla luokilla vaatii opetuksen mukautettavuutta ja tehokkaiden tukitoimien tarjoamista. Sopimus siis velvoittaa järjestämään tavalliseen luokkaan erityistä tukea tarvitsevan oppilaan tarvitsemat tukipalvelut.

Perusopetuslain (628/1998) mukaan opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että kaikilla oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista. Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun (Perusopetuslaki 628/1998 15 §). Tämä tarkoittaa, että kaikilla oppilailla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa opetukseen ja sen suunnitteluun. Oppilaiden vastentahtoiset siirrot erityisluokille, eivät ymmärrettävästi tue tämän lainkohdan toteutumista.

Suomen perusopetuslaki (1998) jättää kuitenkin kouluintegraation opettajien vapaaseen harkintaan. Vuodesta 2011 alkaen integraatioperiaate pudotettiin laista pois ja lakiin määriteltiin, että lapsen poistaminen tavallisesta luokasta voi tapahtua myös muista syistä, kuin hänen oman etunsa takia (Perusopetuslaki 1998/628). Muutos on ristiriidassa esimerkiksi lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa, jossa lapsen etu määritellään ylimmäksi kriteeriksi (Saloviita, 2012, s. 16). Toinen perusopetuslain erikoinen ja toisaalta myös lasten oikeuksien

sopimuksen vastainen säännös on, että erityisluokkasiirto voidaan tehdä tahdonvastaisesti (Perusopetuslaki 1998/628).

Perusopetuslain (1998/628) mukaan opetus tulee järjestää oppilaan ikäkauden ja edellytysten mukaisesti. Opetushallituksen laatimat peruskoulun opetussuunnitelman perusteet painottavat opetuksen yksilöllisyyttä, ilmiöpohjaisuutta ja oppilaan aktiivista toimijuutta (Opetushallitus 2016). On tärkeää huomioida, että lain määrittämä osallisuuden edistäminen ulottuu myös tuen tarpeissa oleviin lapsiin. Koulussa oppilaille tulisi siis olla mahdollisuus osallistua koulun kehittämiseen, sääntöjen ja muiden normien kehittämiseen hyvässä vuorovaikutuksessa koulun henkilökunnan kanssa.

Lainsäädäntö antaa kuitenkin opettajille mahdollisuuksia oppilaiden opetuksen järjestämisessä, sillä erityisopetukseen siirtoon riittää perusteluksi se, että "opetusta ei voida muuten antaa" (Perusopetuslaki, 1998, 17§). Käytännössä ehto täyttyy, kun opettaja henkilökohtaisesti tällaisen arvion tekee. Opettajan tekemän arvion jälkeen on vain löydettävä vielä vapaa paikka erityisluokasta tai perustettava uusi. Lainsäädännön antamasta mahdollisuudesta huolimatta oppilaan opettaminen yleisopetuksessa on kuitenkin aina ensisijainen vaihtoehto ja lapsi sijoitetaan erityisluokkaan vain silloin, kun opetuksen järjestäminen ei ole muuten mahdollista. Vaikkakin periaatteena on tavallisen luokan ensisijaisuus, niin todellisuudessa erityisluokkia ja erityiskouluja on vielä paljon ja erityisopetuksessa olevista oppilaista vain noin neljännes on pysyvästi sijoitettu yleisopetuksen yhteyteen. (Naukkarinen ym., 2007.)

2.2 Inklusion hyödyt ja haasteet

Julkinen keskustelu inklusion ympärillä on usein negatiivista ja inklusioon liittyviä haasteita nostetaan herkemmin esille, kuin sen myötä tulevia hyötyjä. Myös opettajien negatiivinen asenne inklusiota kohtana näkyy uutisotsikoissa: opettajien mielestä inklusion tavoitteet eivät nykyisillä resursseilla toteudu ja käytännössä hyvin harva, noin viidesosa, suomalaisista opettajista kannattaa inklusion tavoittelemista kouluissa (mm. Nykänen 2022; Vairimaa 2021.) Inklusiosta käyty julkinen keskustelu kuvastaa mielestäni aiheen keskeneräisyyttä, inklusion toteutumisen eteen on vielä paljon tehtävää. Uutisotsikoista välittyy kuva, että yleisesti asenteessa inklusiota kohtaan on vielä paljon kehitettävää, minkä lisäksi käytössä olevien resurssien tulisi tukea tavoitteen toteutumista.

Riittämättömät resurssit eivät kuitenkaan saisi olla este inklusion toteutumiselle. Lapsen edun mukaista opetusta järjestettävässä on pystyttävä ottamaan huomioon kaikki ohjaavat lait ja säädökset eikä taloudellisten säästöjen tavoittelu kuulu niihin. (Mäntylä, ym., 2024, s. 67.) Erityisluokat eli oppilaiden eriyttäminen tuen tarpeen mukaisesti eri luokille, eivät ole myöskään juurikaan saaneet tukea tieteeltä tai tutkimukselta. Kvaslundin ja Belen tekemän tutkimuksen mukaan asianmukaisten tukitoimien avulla erityisoppilaat oppivat enemmän yleisopetuksen luokissa kuin erityisluokissa. He hyötyvät yleisopetuksesta myös sosiaalisesti enemmän kuin erityisluokkaopetuksesta. Tutkimusten mukaan erityisluokkaopetus myös heikentää oppilaiden tulevaisuuden mahdollisuuksia. (Kvalsund & Bele 2010, 24.) Tämän tyyppisten tutkimustiedon hyödyntäminen myös sijoitettujen lasten kohdalla on tärkeää.

Mäntylän (ym. 2024, s. 46) mukaan erityisopetusta osana inklusiota on tutkitun tiedon valossa käsitelty hyvin kriittisesti. Opettajan rooli ja asenne inklusion toteuttajana on tärkeää, sillä yksittäisen opettajan osaamattomuus ja haluttomuus kehittää omaa osaamistaan saattaa johtaa siihen, että joku oppilas siirretään erityisopetukseen. Taustalla on tällaisissa tilanteissa tietenkin hyvä ajatus siitä, että oppilas saa tarvitsemansa tuen ja häntä osataan paremmin auttaa erityisopetuksen piirissä. Tosiasiassa inklusion toteutumiseksi näissä tilanteissa perusopetuksen opettajan osaamista tulisi kehittää ja tietysti sille pitäisi myös olla käytännössä mahdollisuus ja myös kannustus ja tuki. Myös Vairimaa (2021) toteaa artikkelissaan, että opettajien koulutuksen pitäisi jo tukea kohti inklusiota ja opettajien osaamista tulisi kehittää, jotta opettajat pystyisivät vastaamaan inklusion mukaisesti kaikkien oppilaiden tarpeisiin. Osaamisen kehittäminen osana inklusiota on kuitenkin haastavaa liian vähäisten tai puuttuvien resurssien vuoksi.

Yksi inklusion liittyvä haaste on siis arvio siitä, onko oikeasti lapsen edun mukaista opiskella yleisopetuksessa vai tarvitaanko erityisopetusta. Eri lait ja säädökset ohjaavat tekemään ratkaisun lapsen edun mukaisesti, mutta lapsen etua voidaan tämmöisissä tilanteissa arvioida useilla eri tavoilla ja esimerkiksi koululla ja vanhemmilla voi olla asiasta eri näkemykset puhumattakaan lapsen omasta mielipiteestä. Päätös erityisopetukseen siirtämisestä voidaan kuitenkin tehdä ilman lapsen ja tämän huoltajan suostumusta, mikäli perusteet sille ovat olemassa. (Mäntylä, ym., 2024, s. 58–60.) Sijaishuollossa olevan lapsen koulupaikkaa on mukana arvioimassa lisäksi lapsen sosiaalityöntekijä, jonka päätöksen koulupaikasta pitäisi myös olla linjassa inklusion periaatteiden kanssa. Moninaiset näkemykset oppilaan tilanteesta voivat tehdä sopivan koulupaikan arvioimisesta hankalaa. Julkisen vallan tehtävänä on kuitenkin valvoa lapsen perus- ja ihmisoikeuksien, eli myös inklusion, toteutumista (Mäntylä,

ym., 2024, s. 67). Inklusion toteutumisen tutkiminen on tärkeää myös valvomistehtävän kannalta, eli miten onnistutaan valvomaan, toteutuvatko inklusion periaatteet kaikkien oppilaiden kohdalla. Yksinään poliittiset päätökset inklusiosta eivät riitä sen toteuttamiseksi, vaan tarvitaan myös käytännön toimia ja niiden valvontaa (Vairimaa, 2021).

Inklusion tavoitteena on kehittää monimuotoista opetusta, jossa toteutuu yksilöllisen tukemisen lisäksi oppilaan itsenäinen tiedonrakentaminen, johon ovat osallisena kaikki luokassa olevat oppilaat ja opettajat. Inklusion hyödyt eivät siis pääse toteutumaan, jos lapsi automaattisesti opiskelee sijoituksen aikana sijaishuoltoyksikön yhteydessä olevassa pienryhmässä tai muuten eriyttynä omasta lähikoulustaan. Erilaisten oppilastovereiden kanssa opiskelu tukee vuorovaikutustaitojen kehittymistä kaikkien lasten osalta (Naukkari, ym., 2007, s. 55). Mäntylän ym. mukaan inklusiivinen koulutus johtaa inklusiiviseen yhteiskuntaan (Mäntylä, ym., 2024, s. 41).

Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että tehokkain tapa tukea yksittäisen lapsen koulunkäyntiä on yksilöllinen interventio (Oraluoma & Väliavaara, 2017, s. 52). Tämä ajatus kulkee käsikädessä inklusion periaatteiden kanssa, jonka mukaan lapselle järjestetään yksilöllinen ja hänen tarpeitaan vastaava tuki yleisopetuksessa. Yksi tapa toteuttaa inklusiota kouluissa, on yhteisopettajuuden keinoin esimerkiksi jakaa oppilaita erilaisiin ryhmiin. Ryhmäytymisellä ja ryhmässä toimimisella ei tarkoiteta oppilaiden jakamista ns. tasoryhmiin tai haasteellisten oppilaiden erottamista omaksi ryhmäkseen, vaan työskentelyryhmän muodostamista oppimisessaan eri vaiheissa olevista oppilaista. Näin työskentelyryhmässä oppilaat voivat ohjata ja tukea toisiaan sekä oppia toisiltaan. Tällä tavoin he ovat silti jatkuvasti kiinteä osa isoa opetusryhmää. Tässä on ero perinteiseen erityisluokkaan, jossa kanssakäyminen muiden samanikäisten oppilaiden kanssa saattaa vaikeutua omaan pienryhmään eristäytymisen vuoksi. (Naukkari, ym., 2007.)

Sijaishuollossa opiskelevat lapset, jotka käyvät koulua sijaishuoltoyksikön yhteydessä olevassa pienryhmässä, eivät saa tämältyyppistä mahdollisuutta integroitua tavalliseen opetusryhmään. Yhteisopettajuutta voidaan toki toteuttaa myös sijaishuoltoyksiköiden yhteydessä olevissa pienryhmissä, mutta tästä huolimatta kyseessä on muista eriytetty ryhmä, jolla ei ole mahdollisuutta opiskella yhdessä muiden samanikäisten kanssa yhteisessä opetusryhmässä. On myös huomionarvoista, että pienryhmien sijaitessa sijaishuoltoyksiköiden yhteydessä, inklusion toteuttamiselle ei ole minkäänlaisia edellytyksiä, sillä sijoitettu lapsi ei tällöin voi

esimerkiksi edes välitunnilla päästä osaksi muun koulun yhteisöä. Koulujen katsotaan ehkäisevän syrjäytymistä yhteiskunnasta (Mäntylä ym., 2024, s. 70).

3 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelulain 1–3 § (417/2007) mukaan jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen kehitykseen. Lapsen vanhemmilla on lähtökohtaisesti vastuu lapsen hoidosta ja huolenpidosta, mutta viranomaisten tehtävä on tukea vanhempia tehtävässä tarpeen mukaan esimerkiksi ehkäisevän lastensuojelun, avohuollon tukitoimien, kiireellisen sijoituksen, huostaanoton ja sijaishuollon sekä jälkihuollon keinoin.

Lastensuojelulain lisäksi perusopetuslaki, YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus ohjaavat lastensuojelun toimintaa (Perustuslaki 731/1999; Unicef 1990; Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999).

Lastensuojelun asiakkuuteen tullaan yleensä vanhempien tai lapsen yhteydenotosta, joka on useimmiten tehty yhdessä esimerkiksi koulun kautta. Lastensuojeluasiakkuus voi alkaa myös esimerkiksi anonyymista lastensuojeluilmoituksesta. Tapahtuneen yhteydenoton tai ilmoituksen eli vireilletulon jälkeen sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida, onko tarvetta lastensuojelun tukitoimille ja lastensuojeluasiakkuudelle. Mikäli lapsella on lastensuojeluasiakkuus, on hänellä myös nimetty hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka tehtävänä on tehdä kirjallinen asiakassuunnitelma. (Lastensuojelun keskusliitto 2013.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet, eli palvelut, joita tarjotaan lapsen asuessa kotona, ovat täysin vapaaehtoisia. Vapaaehtoisuus periaatteessa tarkoittaa, että perheelle ja lapselle tarjotuista palveluista on halutessaan mahdollista kieltäytyä. Vapaaehtoisuutta ei kuitenkaan voida pitää yksiselitteisenä, sillä avohuollon tukitoimien ollessa riittämättömiä voidaan tehdä huostaanotto eli järjestää lapsen asuminen sijaishuollossa vastoin vanhempien, tai lapsen tahtoa (Jahnukainen ym. 2023). Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle, jos kodin olosuhteet tai lapsen oma käytös uhkaa vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä, kasvua ja kehitystä.

Lastensuojelun sijaishuolto tarkoittaa lastensuojelulain 49 §:n mukaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai oikeuden määräyksellä sijoitetun lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolella sijaishuoltopaikassa. Lapsi voi asua kodin ulkopuolella myös kaikkien osapuolien suostumuksella lastensuojelun avohuollon tukitoimena, mutta tällöin lapsi ei ole sijaishuollossa. (Puustinen-Korhonen & Sjöström, 2022.) Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoidossa, ammatillisessa perhehoidossa, lastensuojelulaitoksessa tai muussa lapsen tarpeen mukaisessa hoidossa. Lapsen sijaishuoltopaikka on valittava sen mukaan, mikä

vastaa parhaiten juuri hänen tarpeitaan. Ensisijaisesti lapsi tulee sijoittaa perhehoitoon. Lapsen yksilöllisten tarpeiden lisäksi on otettava huomioon mahdollisuuksien mukaan myös lapsen ja perheen toiveet. (THL 2023.) On mahdollista, että lapsi on lyhyen ajan sisään sijoitettuna moneen erilaiseen paikkaan, esimerkiksi ensin lapsi on sijaisperheessä kiireellisellä sijoituksella, mutta joutuu siirtymään sijaishuoltolaitokseen, kun keinot sijaisperheessä eivät riitä. Kiireellisen sijoituksen tai avohuollon sijoituksen jälkeen voidaan tehdä huostaanottopäätös, jonka jälkeen lapsi on sijaishuollossa. (THL, 2020.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan perhehoito on yleisin tapa järjestää sijaishuoltoa ja myös laki edellyttää ensisijaisesti sijaishuollon tapahtuvan perheessä (THL 2020). Usein kiireellisen sijoituksen tilanteessa lapsi voidaan joutua sijoittamaan ensin laitokseen, minkä jälkeen on mahdollista päästä esimerkiksi pitkäaikaiseen sijoitukseen sijaisperheeseen (THL, 2020). Erilaiset sijaishuoltoyksiköt ovat erikoistuneet vastaamaan erilaisten palveluiden ja toimintojen pohjalta erityyppisiin asiakasryhmiin, eli sijaishuollossa asuvien lasten tuen tarve ja määrä on myös hyvin vaihtelevaa (Pösö 2005, 2007).

3.1 Lastensuojelun historia

Suomalainen nykymuotoinen lastensuojelu on syntynyt ja muotoutunut useiden vuosisatojen aikana ja kirjallisuutta sen historiasta löytyy vähäisesti. Historiaan mahtuu monia käännteitä ja lastensuojelun toimintamallit ovat kehittyneet, mutta siitä huolimatta esimerkiksi laitosmuotoista sijaishuollon ja opetuksen järjestämistä ihannoitiin ja pidettiin edistyksellisenä vielä ihan hetki sitten (Äärelä & Huusko, 2024, s. 353). Ymmärtämällä suomalaisen lastensuojelun historiaa, voidaan tarkemmin käsitellä myös nykytilannetta, sekä sijaishuollon ja sijaishuollossa asuvien lasten koulunkäynnin järjestämistä.

1700-luvun puolivälissä lastensuojelun keskeisimpänä tehtävänä nähtiin pienten lasten lapsikuolleisuuden vähentäminen ja työkasvatus, mutta opetusta ei pidetty tuolloin tärkeänä. Lastenkotien toimintaperiaatteita realistisesti tarkasteltaessa todettiin kuitenkin lasten tuetun kotihoidon olevan ensisijainen vaihtoehto erityisesti aivan pienten lasten osalta. Valtakunnallista lastenkotiverkostoa ei tuolloisista suunnitelmista huolimatta perustettu ja lastenkoteihin kohdistuvan arvostelun lisääntyminen johti lopulta 1785 koko järjestelmän uudistamiseen siten, että lastenkodit olivat ensisijaisesti vastaanottokoteja, joista lapset pyrittiin siirtämään mahdollisimman nopeasti maaseudulle. Myös aiempi yksinkertainen työkasvatus jäi taka-alalle kansaliskasvatuksen ja opetuksen ottaessa lisätilaa. Ensimmäisenä

lastensuojelulakina voidaan pitää 1763 annettua hospitaali- ja lastenkotiasetusta. Perhehoidon ensisijaisuutta perusteltiin tuolloin kustannussäästöillä, lasten tarpeiden paremmalla huomioinnilla sekä pienemmällä kulkutautiriskillä. Rahallista tukea perheille annettiin suoraan avustuksina, mutta myös erilaisia verohelpotuksia oli käytössä. (Pulma & Turpeinen, 1987. s.15–18.)

Erilaiset koululaitokset laajenivat hitaasti 1800-luvun alkupuolella, kun köyhien ja pienten lasten koulut yleistyivät ja 1800-luvun puolivälissä kasvatustyötä tehtiin myös valtion lastenhuoltovastuun nojalla muun muassa erilaisissa laitoksissa (Pulma & Turpeinen, 1987. s.40-45). Vuoden 1879 vaivahoitoasetus vaikutti myös alaikäisten lasten koulunkäyntimahdollisuuksiin ja heidän hoitoonsa. Lasten sijoittamisperiaatteet olivat tuolloin puhtaasti taloudellisia, eikä koulutuksella ollut suurta merkitystä. Vasta 1880-luvun jälkeen alettiin kiinnittää huomiota sijoituspaikkoihin ja esimerkiksi koulutuksen järjestämiseen. Lastensuojelun moninaiset käytännöt pyrittiin yhtenäistämään tekemällä itsenäinen lastensuojelulaki, joka pitkän ja monivaiheisen työn seurauksena astui voimaan vasta 1937. (Pulma & Turpeinen, 1987. s.66–68, 160.) Ennen vuotta 1922 köyhäinholitolaki pyrki ennaltaehkäisevästi vaikuttamaan lasten hyvinvointiin siinä kuitenkaan onnistumatta. Sijoitettujen lasten kohtelussa ja heidän oikeuksissaan oli tuolloin merkittäviä puutteita eikä esimerkiksi köyhäinholitolain aikana lasten oikeus koulunkäyntiin toteutunut. Valtion omat kasvatustuloslaitokset rakennettiin valmiiksi 1930-luvulla ja osa tällöin perustetuista yksiköistä toimii yhä edelleen koulukoteina. (Pulma & Turpeinen, 1987. s.163,179.)

Sotien aikana lastenhuolto-ongelmia ratkaistiin myös perustamalla lastenkoteja. Vasta 1970-luvun jälkeen laitosmaisia lastenkoteja alettiin lakkauttaa ja monet niiden ongelmat tulivat näkyviin. Laitosmaisten lastenkotien lakkauttamisen ja avohuoltotyöskentelyyn painottamisen jälkeen valtion koulukodit joutuivat ristituleen. Tämän jälkeen alettiin kiinnittämään erityistä huomiota sijaishuoltolaitosten toimintaperiaatteisiin. Pulma ja Turpeinen toteavat teoksessaan Suomen lastensuojelun historia, koulukotien tulevaisuuden olevan vaakalaudalla ja odottavan nuoria rikoksentekejiä koskevan lainsäädännön uudistamista. (Pulma & Turpeinen, 1987. s.222-224.) Pulman & Turpeisen teoksen ilmestymisestä on kulunut pian 40 vuotta ja koulukodit ovat edelleen toiminnassa. Vuodesta 1995 eteenpäin lastensuojelun asiakkaiden määrä on kasvanut merkittävästi (Pösö 2011, 13). Lainsäädäntö on myös ehtinyt uudistua ja uusia toimintamalleja on otettu käyttöön. Huhtasen (2007, s.200) mukaan vielä 1980-luvulla peruskoulun opettajan työhön ei juurikaan kuulunut lastensuojelu eikä siitä mainittu esimerkiksi opettajankoulutuksessa. Tilanne on kuitenkin muuttunut ja jo 2000-luvun alussa

lastensuojelun erilaiset toimintamallit ja käsitteet tulivat osaksi myös tavallisen peruskoulun arkea.

Lastensuojelun historiaan mahtuu monta erilaista lainsäädäntöä ja kaikki lait kertovat oman aikansa lastensuojelun tavasta. Historiaa tutkiessa on tärkeää muistaa, että tiedetty historia lastensuojelun osalta käsittää vain viranomaisten vastuulla olleen lastensuojelun toteuttamisen ja jättää ulkopuolelle sen, mistä esimerkiksi erilaisissa yhteisöissä ja suvuissa on tehty aikojen saatossa lasten suojelemisen eteen. On myös kiistatonta, että lastensuojelun kehityskulkuun vaikuttavat myös esimerkiksi alati kehittyvät perherakenteet (Jahnukainen ym. 2012, s. 121–122). Lastensuojelun historiassa on havaittavissa samanlaisia yhteiskunnallisen keskustelun teemoja, joita edelleen nyky-yhteiskunnassakin käsitellään.

3.2 Opetuksen järjestäminen sijaishuollon aikana

Lainsäädäntö ohjaa sijaishuollossa olevan lapsen kouluprosessia (Puustinen-Korhonen & Sjöström 2022). Lastensuojelulakiin on kirjattu sivistyksellisten oikeuksien toteutumisesta sijaishuollon aikana. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on tehtävä yhteistyötä lapsen perusopetuksen tai muun lapsen opetuksen järjestäjän kanssa sijoitusta valmisteltaessa ja sen aikana. Lisäksi lapsen oikeus perusopetukseen on varmistettava ja sen toteutuminen on kirjattava lapsen asiakassuunnitelmaan. Myös lapsen huolenpidosta sijaishuollossa vastuussa olevan henkilön tulee toimia yhteistyössä opetusta järjestävän tahon kanssa. (Lastensuojelulaki 52 §, 2019/542). Yhteistyön tekemisellä tarkoitetaan yhteisiä neuvotteluja ja keskusteluja lapsen asiassa, tarvittavien suunnitelmien ja päätöskien tiedoksiäntoa ja yhteydenpitoa myös lapsen läheisten kanssa (Puustinen-Korhonen & Sjöström 2022). Koulun järjestämisen kannalta myös sijaishuoltopaikan valinta (Lastensuojelulaki 50 § 1029/542) on oleellinen osa koulupolun kannalta. Sijaishuoltopaikan valinnalla voi olla lapsen elämään jatkuvuutta tuova vaikutus tai se voi heikentää sitä. Jos esimerkiksi sijaishuoltopaikkaa vaihdetaan, mutta koulupaikka säilyisi samana, luo se jatkuvuutta lapsen elämään (Puustinen-Korhonen & Sjöström 2022).

Valtion koulukodit järjestävät opetusta sijoitetuille nuorille, joilla on moninaisia haasteita ja rikkonainen koulupolku. Koulukodeissa opiskelee vain sinne sijoitettuna olevia lapsia ja opetusryhmät ovat hyvin pieniä. Koulukodissa pysytään tarjoamaan hyvin yksilöllistä ja lapsen kokonaistilanteeseen kattavasti vastaavaa opetusta. (Äärelä & Huusko, 2024, s. 369–370.) Koulukotien, erilaisten erityiskoulujen (kuten Valteri-koulu) ja oman lähikoulun lisäksi

sijaishuollossa asuva lapsi voi käydä peruskoulua sijaishuoltolaitoksen yhteydessä toimivassa opetusryhmässä. Sijaishuoltoyksiköiden yhteydessä toimivien opetusryhmien määrä on tasaisesti lisääntynyt, mutta ne eivät näy tilastoissa eikä aiheesta juurikaan ole tutkittua tietoa (Aula & Tervo, 2011).

Sijoitetulla lapsella on merkittävästi suurempi riski alisuoriutua opinnoissa, jäädä matalalle koulutasolle ja riski erilaisiin psykososiaalisiin ongelmiin kasvaa (Oraluoma & Väliavaara, 2017, s. 45). Koulun keinoja puuttua lapsen ongelmiin rajoittavat koulun normit ja säännöt, sekä rajalliset resurssit (Huhtanen 2007, 96). Sopivalla ja tarpeisiin vastaavalla koulupaikalla on siis iso merkitys. Sijaishuollon aikaisella koulunkäynnin järjestämisellä voidaan ajatella olevan suuri merkitys sijaishuollossa olevan lapsen tai nuoren kannalta. Lapsen tarpeita vastaavan sijaishuoltopaikan löytämisen jälkeen sijoituskunnan koulutoimi selvittää oppilaalle määräytyvän koulupaikan eli lähikoulun. Sijaishuoltopaikalla on siis valtava merkitystä koulupaikan määräytymiseen. (Puustinen-Korhonen & Sjöström 2022.) Perusopetuslain 6 §:n 2 momentissa todetaan, että oppilaalla on oikeus käydä hänelle osoitettua lähikoulua (Perusopetuslaki 28 §).

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen (2018) tekemän tutkimuksen mukaan 66 prosentilla huostaanotetuista lapsista oli vaikeuksia koulunkäynnissä ja opetuksessa ja lähes puolilla oli paljon vaikeuksia. Tutkimuksen mukaan sijoitetuilla lapsilla peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo oli matalampi kuin muilla samaan aikaan koulun päättäneillä lapsilla. Tutkimuksessa todettiin, että heikompaa koulumenestystä voivat selittää lasten tausta ja kasvuolosuhteet, mutta myös sijoituksen aikaiset tekijät, koulupaikka tai mahdolliset koulupaikan muutokset. Parhaimmillaan sujuva kouluhyteistyö tarjoaa lapselle tämän tarvitsemaa jatkuvuutta sijaishuollon aikana. (Sjöström ja Puustinen-Korhonen 2022).

Toisaalta koulunkäyntiin liittyvät haasteet voivat pahimmillaan lisätä jo olemassa olevia ongelmia. Lastensuojelun keskusliiton (2013, s.10–11, 20) tekemässä selvityksessä todetaan, että koulunkäynnin vaikeudet ovat yksi tekijä, joka altistaa sijaishuollossa asuvaa nuorta hatkaamaan eli karkaamaan sijaishuoltolaitoksesta. Ilman lupaa sijaishuoltolaitoksesta poistuminen taas ymmärrettävästi lisää koulunkäynnin haasteita, lapsen jäädessä vailla opetusta hatkareissun aikana. Sijaishuollon aikana on riski nuoren sosiaalisten verkostojen kaventumiselle, mistä syystä koulun kautta saatujen sosiaalisten suhteiden merkitys kasvaa.

Lastensuojelun sijaishuollossa olevilla lapsilla on siis enemmän haasteita koulunkäynnissä niin peruskoulutasolla, kuin jatko-opinnoissakin. Inklusion tavoitteiden mukaisesti nykyään myös lastensuojelun sijaishuollossa olevat lapset pitäisi saattaa osaksi yleisopetusta, joka toteutetaan heidän omassa lähikoulussaan. Täten inklusion toteutuminen, sen sovellukset ja haasteet liittyvät olennaisesti sijaishuollossa oleviin lapsiin. (Lastensuojelun keskusliitto, 2013, s. 10–11,20.)

4 Tutkimuksen toteutus

Tämä tutkimus toteutettiin systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on kirjallisuuskatsauksen perustyyppi, joka kokoaa yhteen olennaisen sisällön tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta, muodostaen perustan uusille tutkimustuloksille. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen perustana ovat alkuperäiset ja laadukkaat tutkimustyön pohjalta tehdyt johtopäätökset ja tieteellisenä metodina kirjallisuuskatsaus kuuluu kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten tutkimusmenetelmien yhdistelmään. Tällä tutkimusmenetelmällä on mahdollista tarkastella laajoja aineistoja osana tutkittua ongelmaa. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus tarjoaa mahdollisuuden tarkastella olemassa olevaa teoriaa tai sen pohjalta voidaan rakentaa kokonaan uutta teoriaa. On myös mahdollista arvioida sen avulla erilaisten interventioiden tai uusien tutkimustarpeiden tarvetta. (Salmisen 2011, s.1–8.) Tutkimusmenetelmänä systemaattinen kirjallisuuskatsaus vastaa hyvin tutkimukseni tavoitteeseen, sillä pyrin yleisesti kuvaamaan ilmiötä jo olemassa olevan tiedon pohjalta. Pyrin tutkimuksessa rakentamaan yleiskuvaa aiheesta ja samalla pohdin syitä aiheen nykytilanteelle. Salmisen (2011, s.9) mukaan systemaattiset kirjallisuuskatsaukset voivat myös rakentaa ymmärrystä jonkin teorian historiasta tai tarkastella metodologisia syitä, joiden vuoksi samankaltaiset tutkimuskysymykset ovat jonkun toisen tutkimuksessa päätyneet täysin vastakkaiseen johtopäätökseen.

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen perustana ovat riittävän tarkat ja järjestelmälliset tutkimustavat. Näillä tarkoilla menettelytavoilla pyritään saavuttamaan mahdollisimman uskottavia ja yleistettäviä tutkimustuloksia. (Vilka 2023.) Tutkimukseni tavoitteena on tiivistää aiheesta olemassa olevaa tietoa ja pyrkiä samalla luomaan yleiskatsaus tarkasteltavaan aiheeseen. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus onkin menetelmä, jonka avulla tiivistetään, huomataan ja arvioidaan valmiina olevia luotettavia tutkimusaineistoja systemaattisesti, toistettavasti, luotettavasti ja täsmällisesti (Salminen 2011, s. 9). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus pyrkii tyypillisesti tiivistämään suuren määrän yksittäisiä tutkimuksia mahdollisimman luotettavasti. Yleensä systemaattinen kirjallisuuskatsaus edellyttää useamman tutkijan työpanosta tiedon valtavan määrän vuoksi. Tästä syystä aiheen ja tutkittavan aineiston rajaaminen riittävän tiiviiseen pakettiin on tutkimuksen aluksi tärkeää. Tutkimuksen aiheen rajaamisen riskinä on, että tutkimusta vastaavaa luotettavaa ja käyttökelpoista aineistoa voi olla haastavaa löytää. (Vilka 2023.)

Tutkimusaineiston haku tapahtuu myös siis systemaattisesti kokoamalla yhteen jo olemassa olevia tutkimuksia ja saatu aineisto käsitellään valitun metodin mukaisesti. Aineiston haun ja käsittelyn jälkeen tutkimuksen tekijä pyrkii mahdollisimman tarkasti ja huolellisesti raportoimaan saadut tulokset, tutkimuksen tarkoituksen ja perustelut, sekä kuvaamaan tutkimustiedon laatua. Viimeistä vaihetta kutsutaan synteeksiksi ja sen aikana tutkijan on tarkoitus myös tarkastella tehtyjen johtopäätösten luotettavuutta ja niiden vastaavuutta tutkimuskysymyksen. (Salminen, 2011, s. 9–11.)

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus siis kokoaa yhteen olennaisimman sisällön tutkimusongelmasta, mistä syystä olen valinnut sen pro gradu -tutkimukseni metodiksi. Tutkimukseni käsittelee yleisellä tasolla sijoitettujen lasten oikeutta lähikouluun, mistä syystä mahdollisimman laaja otanta aiheesta antaa parhaan vastauksen tutkimuskysymyksen. Tutkimuksen aihe on itselleni tuttu, mikä osaltaan helpottaa tutkimuksen tekemistä, tiedon etsimistä ja sen sisäistämistä. Kirjallisuuskatsauksessa on tärkeää, että tutkimuskysymykset ovat tarkkaan määriteltyjä ja selkeitä (Salminen, 2011, s.9). Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa riittävän tarkan ja täsmällisen tutkimuskysymyksen asettaminen on tärkeää luotettavien tutkimustulosten saamiseksi. Tutkimuskysymyksiä hyödynnetään tutkimuksen eri vaiheissa, kun esimerkiksi tehdään valintoja tutkimuksen etenemisen ja aineiston valinnan suhteen. Hyvän tutkimuskysymyksen edellytys on, että tutkija tunnistaa tutkittavalta alalta itseään kiinnostavan ja myös merkityksellisen aiheen. Hyvin rajattu tutkimuskysymys, ja sitä kautta koko tutkimuksen aihe, helpottaa tutkimuksen tekemistä ja käsitteiden määrittelyä. Tutkimuskysymyksen tarkoitus on ohjata kirjallisuushakua esittämällä ainakin yhden hakutermin, tutkimuskysymyksen laajuuden tulee olla sopiva, se ei saa sisältää olettamuksia, eikä se toisaalta saa olla liian ylimalkainen. (Vilka, 2023.)

Näiden periaatteiden perusteella pyrin määrittämään tutkimukselleni tutkimuskysymykset, joihin saisi mahdollisimman luotettavat vastaukset. Tutkimukselleni asetut tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten inklusion toteutuminen sijaishuollossa olevien lasten osalta näyttäytyy tutkimustiedon valossa?
2. Miten sijaishuollossa olevien lasten oikeus lähikouluun on huomioitu?
3. Mikä vaikutus inklusion vastakohtalla eli eriyttämisellä on sijaishuollossa olevien lasten elämään?

4.2 Tutkimusaineisto

Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen laaditaan etukäteen sisäänotto- ja poissulkukriteerit, joiden avulla on mahdollista rajata tutkimukseen vain sellainen aineisto, jolla on merkitystä tutkimuskysymyksen kannalta (Metsämuuronen, 2005, s.39). Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella sijaishuollossa olevien lasten oikeutta inklusioon Suomessa. Tästä syystä tutkimuksen aineiston tulee käsitellä sijaishuollossa olevien lasten koulunkäyntiä. Rajasin tutkimukseni ulkopuolelle ulkomaalaisen aineiston, sillä halusin tarkastella inklusion toteutumista ja sen vaikutuksia juuri Suomessa sijaishuollossa asuvien lasten näkökulmasta. Lisäksi sijaishuollossa olevien lasten koulunkäyntiä koskevia pro gradu -tasoisia tutkimuksia löytyi alustavalla tiedonhauilla useita, mutta Suomeen keskittyntä tutkimusta ei juurikaan ole tehty. Tämä Suomessa tehtyihin tutkimuksiin rajaaminen tietysti osaltaan hankaloitti aineiston löytämistä, mistä syystä en asettanut muita tiukkoja poissulkukriteereitä. Poissulkukriteerien asettamisessa olen huomionut myös tutkimukselle käytössä olevat resurssit. Päädyin rajaamaan tutkimukseni ulkopuolelle ulkomaalaiset aineistot, muut kuin vertaisarvioidut ja kokotekstitasoiset artikkelit, maksulliset artikkelit ja opinnäytetyöt, sekä artikkelit, jotka eivät käsittele sijaishuollossa olevien lasten koulunkäyntiä.

Tutkimuksenkirjallisuuden löytämiseksi on ensin käytävä läpi elektroniset tietokannat. Tämän jälkeen silmäilläään läpi löytyneiden aineistojen lähdeluettelot hyödyntämällä etukäteen asetettuja sisäänotto- ja poissulkukriteereitä. Viitehauilla on mahdollista etsiä löytyneiden tutkimusten lähdeluetteloista sopivia tutkimuskysymykseen vastaavia artikkeleita. Lisäksi on mahdollista käydä manuaalisesti läpi tutkimusalan merkittävimmät julkaisusarjat ja kartoittaa opinnäytetyöt, julkaisemattomat artikkelit ja erilaiset vertaisarvioimattomat raportit. (Metsämuuronen, 2005.) Valitun aineiston tarkka läpikäynti ja laadunarviointi on oleellista, jotta tutkimustulokset olisivat mahdollisimman luotettavia ja toistettavia (Vilka, 2023).

Aineiston haussa olen ottanut huomioon pro gradu -tutkielman tuomat ajalliset rajoitteet ja päättänyt käyttämään vain elektronisista lähteistä valituilla hakusanoilla löytyvää aineistoa ja viitehakua löytyvän aineiston perusteella. Valitsin aineiston hakusanoiksi ”sijaishuolto”, ”inkluisio”, ”koulukoti” ja ”lastensuojelu”. Tein valituilla hakusanoilla alustavia tiedonhakuja ja totesin, että ulkomaisia koulujärjestelmiä koskevaa aineistoa olisi löytynyt huomattavasti enemmän. Päädyin kuitenkin rajaamaan ulkomaalaisen aineiston tutkimukseni ulkopuolelle, sillä halusin tutkia aihetta nimenomaan suomalaisen koulujärjestelmän näkökulmasta. Myöskin

pro gradu -tasoisia ulkomaalaiseen aineistoon liittyviä tutkimuksia oli jo tehty, joten siinäkin mielessä ulkomaisen aineiston tutkiminen ei ollut mielekästä.

Tutkimuksen hakutermien valitsemisen jälkeen määritellään tutkimuksessa käytettävät tietokannat (Vilkka, 2023). Valitsin tutkimukseeni tietokannat, jotka vastaavat mahdollisimman hyvin tutkimukseni monitieteelliseen näkökulmaan: kasvatustieteiden lisäksi tutkimukseni käsittelee sosiaalitieteen näkökulmaa. Valitsin aineiston hakemiseen aluksi kolme eri tietokantaa: Ebscohost, Proquest ja Google Scholar. Hakuosumia tuli näistä kolmesta eri tietokannasta yhteensä 118 tulosta, jotka otin otsikko- ja abstraktitason tarkasteluun. Kävin saadut tulokset läpi poissulkukriteereiden mukaisesti, jonka jälkeen kokotekstitasoiseen tarkasteluun jäi 36 artikkelia. Kävin nämä artikkelit kokonaisuudessaan läpi, jonka jälkeen tutkimukseeni sopivia artikkeleita jäi jäljelle yhteensä 8 artikkelia. Suoritin viita haun löytyneelle aineistolle, mistä valikoitui tutkimukseeni mukaan vielä 3 artikkelia. Yhteensä tutkimukseeni valikoitui siis 11 artikkelia. Tutkimusaineiston tarkka kuvaaminen lisää osaltaan myös tutkimuksen luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä, ja on sitä kautta oleellinen osa tulosten käsittelyä (Salminen, 2011, s. 11). Tutkimusaineisto on esitelty tarkemmin taulukossa 1. Johtopäätösluvun selventämiseksi aineistoon valikoitunut tutkimusaineisto on myös merkitty juoksevilla numeroinnilla 1-11.

Taulukko 1. Tutkimusaineiston esittely

Tutkimuksen tekijä(t), vuosi, nimi	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimus metodi	Keskeiset tulokset
1. Äärelä, T. & Huusko, J. (2021). Sairaalaopetus, Elmeri-koulut ja valtion koulukotikoulut. Kolmen vaativan erityisen tuen toimijan tilannekuva osana VIP-verkoston kehittämistä	Kattavan tilannekuvan luominen vaativan erityisen tuen toimijoista ja jäsentää kaikkien toimijoiden merkityksestä, haasteista ja tulevaisuuden kuvasta.	Kaksi eri aineistoa, joista toinen kerättiin yksikkökohtaisella tilastokyselyllä ja toinen laadullinen aineisto yksiköiden johtajilta.	Riittämättömät tai epätasaisesti jakautuneet resurssit vaikuttavat tuen saantiin, konsultaatiokäytännöt eri toimijoiden välillä merkityksellisiä. Oppilaiden haasteet ja oirehdinta lisääntyneet.

<p>2. Haikkola, L. & Myllyntaus, O. (2023). Haavoittuvassa asemassa? Aineksia lasten ja nuorten turvallisuusvajeiden arviointiin ja tiedontuotannon vahvistamiseen.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetiin haavoittuvassa asemassa olevien lasten subjektiivista ja objektiivista turvallisuutta.</p>	<p>Kirjallisuuskatsaus valtakunnallisista kyselytutkimuksista ja kunta- ja järjestökartoituksista.</p>	<p>Tutkimuksessa havaittiin, että vähemmistönuoriin, haavoittuvassa asemassa oleviin (kuten sijaishuollossa asuviin nuoriin) kohdistuu väkivallan uhka mm. kouluissa.</p>
<p>3. Perna, H-K., Lindell, J. ja Kuoppala, J. (2022) Palvelujen pirunpolskaa. Asiantuntijanäkemyksiä rikoksilla oirelevien nuorten palveluverkoston kehittämisestä.</p>	<p>Tutkimushankkeen tavoitteena oli selvittää, rikoksilla oireileville nuorille tarjottavien palveluiden nykytilaa ja kehittämismahdollisuuksia.</p>	<p>Webropol-kysely ja World Café-ryhmäkeskustelu nuorten parissa työskenteleviltä ammattilaisilta.</p>	<p>Tutkimustuloksissa korostui nuoren yksilöllisen tuen tarve, eri toimijoiden roolit ja nuoren hyvinvointia tukevien ammattilaisten merkitys.</p>
<p>4. Saastamoinen, K. (2021). Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2019–2020.</p>	<p>Selvitys siitä, miten lapset ovat ymmärtäneet omat oikeutensa lastensuojelutyöskentelyssä.</p>	<p>Tutkimusaineistona oikeusasiamiehen tekemät ratkaisut.</p>	<p>Sijaishuollon kehittämisen tarve ilmeinen, lasten tekemät kantelut johtaneet toimenpiteisiin.</p>
<p>5. Saariluoma, L., Eriksson, P. ja Korhonen, P. (2021). Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika-kyselytutkimuksen tuloksia.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetään, minkälaiseksi sijoitetut lapset kokevat koulun ja vapaa-ajan ympäristöt.</p>	<p>THL:n Kysy- ja kuuntele- hankkeen tulokset vuosilta 2019–2021 ja kouluterveyskysely vuodelta 2019.</p>	<p>Kokemukset koulussa viihtyvyydestä vaihtelivat, sijaishuollossa olevat lapset kokevat sijaishuoltopaikan ulkopuolella eniten kiusaamista.</p>
<p>6. Heino, T., Weckroth, N. ja Ranta, H. (2020). Koronan</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetiin, miten korona vaikutti</p>	<p>Kyselytutkimus lastensuojelun</p>	<p>Epäselvät ohjeistukset ja lisääntynyt työmäärä</p>

vaikutukset lastensuojelun 24/7-yksiköiden toimintaan – palveluntuottajien ja toimintayksiköiden näkökulma	lastensuojelulaitosten toimintaan.	ympäri vuorokautisille palveluntuottajille.	vaikuttivat toimintaa. Poikkeustilanne saattaa vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja kuormittaa järjestelmää vielä tulevaisuudessakin.
7. Lämsä, A-L. (2009). Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä.	Tutkimuksessa kuvataan lasten syrjäytymistä sosiaalihuollon asiakirjojen pohjalta.	Sosiaalihuollon asiakasrekisterin tiedot alle 25-vuotiaista asiakkaista 1710 asiakkaan osalta.	Sosiaalihuollon asiakkaat ovat merkittävässä syrjäytymisvaarassa.
8. Ikonen, R., Eriksson, P. ja Heino, T. (2020). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset.	Peruskuvan luominen sijaishuollossa olevien lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista.	Kouluterveyskyselyn 2019 osana.	Sijoitettujen lasten hyvinvoinnin tukemisessa ja lasten oikeuksien toteutumisessa on paljon puutteita.
9. Helenius, J., Kivimäki, H. ja Hietanen-Peltola, M. (2022). Perusopetuksen 8. ja 9-luokkien oppilaisen kokemuksia kouluarjesta.	8. ja 9. luokkalaisten kokemuksien tarkastelua peruskoulusta.	Kouluterveyskysely vuodelta 2021.	Tuloksissa eroja oppilaiden kokemuksista koulun arjesta, kiusaamisesta, yhteisöön kuulumisesta esimerkiksi sijaishuollossa olevien lasten osalta.
10. Alajoki, J. (2021). ”Miksi tää systeemi ei toimi?” Etnografia inklusiota kohti kulkevasta yläkoulusta.	Tarkastella inklusion rakentumista yläluokilla.	Kouluetnografia.	Inklusion edellytyksiä ovat suunnittelu, riittävät resurssit ja oikeanlainen koulutus opettajille.

11. Pekkarinen, E. (2017). Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä.	Koota tietoa koulukotien historiasta, nykytilasta ja sinne sijoitetuista nuorista.	Koulukotien asiakirjat, koulukotien henkilökunnan haastattelut.	Koulukoteihin sijoitetaan lapsia, joiden tarpeisiin ei voida muualla vastata.
--	--	---	---

4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Kirjallisuuskatsauksissa on mahdollista käyttää erilaisia aineiston analysointimetoja. Aineiston käsittelyn tavoitteena kuitenkin on, että katsauksen avulla saatu aineisto yhdistetään siten, että tulokseksi saadaan uutta tutkimustietoa. Aineiston käsittelyn tulee myös tapahtua läpinäkyvästi ja järjestelmällisesti. (Vilka, 2023.) Tutkimusaineistoni analysointimetodiksi valitsin aineistolähtöisen sisällönanalyysin, joka on laadullinen analysointimetodi. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on tehokas keino tarkastella lähemmin jo olemassa olevaa tutkittua tietoa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s.122, 137). Laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja sen analysointi tapahtuukin monesti samanaikaisesti (Metsämuuronen, 2005, s.243). Tutkimusaineistoa etsiessäni tutustuin jo aineistoon ja kävin sitä läpi arvioiden, mikä vastaa tutkimuskysymykseeni ja mikä ei. Sisällönanalyysiin valitaan nimittäin vain sellainen aineisto, joka vastaa myös tutkimuskysymykseen (Vilka, 2023).

Uutta tietoa saadaan kirjallisuuskatsauksen avulla analysoimalla tutkimukseen valittuja aineistoja ja niistä löytyviä havaintoja (Vilka, 2023). Tutkimuksen aineiston analysoinnissa yhdistyy analyysi ja synteesi, eli ensin kerätty aineisto pilkotaan osiksi ja synteessin keinoin yhdistetään tieteelliseksi johtopäätökseksi (Metsämuuronen, 2005, s. 243). Sisällönanalyysin voidaan yleisesti katsoa pitävän sisällään kolme erilaista vaihetta: valmistelun, organisoinnin ja raportoinnin. Ensimmäisessä vaiheessa havainnollistetaan aineiston sisältöä, eli mitä siinä tutkittiin, miten ja mikä oli tavoite. Tässä vaiheessa aineistoa on hyvä havainnollistaa esimerkiksi kuvin tai taulukon avulla. Seuraava vaihe on edetä tutkimuksen kannalta oleellisiin havaintoihin aineiston pohjalta ja kolmannessa vaiheessa analyysi ja tulokset kuvataan, sekä niiden pohjalta laaditaan tutkimuksen johtopäätökset. (Vilka, 2023.) Tätä määritelmää mukaillen olen koonnut tutkimukseni aineistona käytetyt artikkelit taulukkoon 1. Toisen vaiheen olen tehnyt mukaillen Tuomen ja Sarajärven (2018) aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan aineistolähtöinen analyysi on prosessi, jonka vaiheita ovat pelkistäminen, ryhmittely ja käsitteiden luominen. Pelkistämisvaiheessa tutkimusaineisto käydään läpi ja pelkistetään tutkimuksen kannalta oleellisia asioita, joita sitten käytetään ryhmittelyn pohjana. Pelkistyksen jälkeen saadut ilmaisut käydään läpi ja niistä etsitään samankaltaisuuksia, joiden avulla on mahdollista luoda aineistosta alaluokkia. Näistä alaluokista kootaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto tutkimuksen pääluokat. Näin käsitteiden luominen muodostaa kuvauksen tutkimuksenkohteesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 122–123.) Pelkistin tutkimuksista löytyviä tuloksia kirjoittamalla niistä löytyviä ilmauksia ensin ylös, minkä jälkeen paikansin saaduista ilmauksista yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Näin sain luotua erilaisia alaluokkia, jotka lopulta kokosin neljän eri pääluokan alle. Ilmauksia, joiden perusteella pääluokat ovat luotu, on kuvattu tarkemmin taulukossa 2. Tutkimukseni pääluokkia ovat resurssit, osaamisen kehittäminen, inklusiota tukevat käytännöt ja sijaishuollossa olevien lasten erityisasema. Tutkimustulokset on kuvattu eli Vilkan (2023) mukaisesti raportoitu tarkkaan luvussa viisi.

Taulukko 2.

Resurssit	Osaamisen kehittäminen	Inklusiota tukevat käytännöt	Sijoitettujen lasten erityisasema
<ul style="list-style-type: none"> - peruskouluihin riittävästi resursseja järjestää erityistä tukea -erityisopettajan tuki - vaativaan erityiskouluun pääseminen -konsultaatio mahdollisuudet - taloudellisen edun tavoittelu 	<ul style="list-style-type: none"> - riittävästi resursseja kehittää osaamista - opettajien halu kehittää omaa osaamistaan - osaamisen tulisi vastata oppilaisen haasteisiin - opettajien koulutuksen kehitys -pätevät opettajat 	<ul style="list-style-type: none"> - yhteistyön kehittäminen - olemassa oleviin hyviin käytänteisiin pitäisi olla riittävästi resursseja - asenteiden merkitys inklusioon - lainsäädäntö, toimintamallien uudistaminen - resurssien uudelleen kohdentaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - syrjäytymisriski - erityisen tuen tarve - haavoittuva asema - koulunkäyntiä tutkittu vähän - koulukodit - epäkohdat sijaishuollossa

4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Kirjallisuuskatsausta tehdessä tulee noudattaa yleisiä hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Tämä tarkoittaa, että katsaukseen valitaan oman tieteenalan ja tutkimuskohteen kannalta oleellisia aineistoja ja valittujen metodien tulee vastata tutkimuksen tarkoitusta. Tutkimusta tehdessä on tärkeää, että tutkimuksen tekijä hallitsee valitut metodit ja käyttää niitä tiedonhankinnassa, analyysissa ja tulosten kirjoittamisessa tarkasti ja johdonmukaisesti. (Vilka, 2023.) Olen valinnut tutkimukseni metodiksi systemaattisen kirjallisuuskatsauksen, koska tutkimukseni tavoitteena oli luoda tutkittavasta aiheesta yleinen kuva, eli kuvata aiheen nykytilaa mahdollisimman laajasta näkökulmasta. Halusin tutkimuksessani hyödyntää kaikkea aiheesta löytyvää tietoa, jotta voisin mahdollisimman kattavasti luoda yleiskatsauksen aiheeseen. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena onkin antaa kokonaisvaltainen kuva tutkittavan aiheen nykytilasta (Vilka, 2023). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja aineistolähtöinen analyysi siis vastaavat hyvin tutkimukseni tarkoitusta, mikä osaltaan kertoo tutkimuksen eettisten lähtökohtien olevan kunnossa. Tutkimusaineiston laatu ja vähyys puolestaan heikentävät tutkimukseni eettisyyttä.

Kirjallisuuskatsauksen isommat ongelmat luotettavuuden suhteen liittyvät siihen, että tutkittavan aineiston laatu ei ole riittävän hyvin arvioitua tai aineisto on laadullisesti heikkoa. Mikäli kirjallisuuskatsaus ei sisällä lainkaan vertaisarvioituja tutkimuksia, jää tutkimuksen anti epäluotettavaksi. Yksinomaan esimerkiksi oppimätöiden pohjalta tehty kirjallisuuskatsaus ei anna tutkimukselle luotettavia tuloksia. (Vilka, 2023.) Käyttämäni tutkimusaineisto on verrattain uutta tutkimusta, mikä osaltaan lisää tutkimukseni luotettavuutta.

Olen tarkastellut tutkimukseni aihetta vahvasti lapsen edun näkökulmasta painottaen jokaisen lapsen oikeutta opiskella lähikoulussa. Olen työskennellyt itse lastensuojelun sijaishuollossa ohjaajana sekä lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikön yhteydessä toimivassa pienryhmässä opettajana. Ymmärrettävästi kokemukseni molemmista tehtävistä on vaikuttanut niin tutkimusaiheen valintaan, kuin itse tutkimuksen toteuttamiseen. Omasta kokemuksestani huolimatta olen pyrkinyt tuomaan tutkimuksen tulokset esille mahdollisimman neutraalisti, mutta väistämättä tutkimuksesta paistaa oma kokemukseni ja näkemykseni aiheeseen. Aiheen kriittinen tarkastelu ja erityisesti pohdinnassa esiin nostamani kohdat kumpuavat paljolti oman kokemukseni myötä. Tämän huomioiminen on tärkeää, kun tarkastellaan tutkimukseni eettisyyttä ja arvioidaan sen luotettavuutta. Oma asemiani tutkijana ei ole niin neutraali, kuin se voisi olla.

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto ei ole laadultaan niin hyvää ja validia, kuin se voisi olla. Syy tähän on yksinkertainen, sillä valitsemastani tutkimusaiheesta oli hyvin niukasti saatavilla tutkimustietoa Suomessa. Kansainvälistä tutkimusta esimerkiksi Euroopasta, Britanniasta ja Yhdysvalloista oli runsaasti, mutta päädyin rajamaan ulkomaalaiset aineistot tutkimukseni ulkopuolelle kahdesta syystä. Ensinnäkin Suomen lastensuojelu- ja koulujärjestelmä eroavat merkittävilta osin muiden maiden tavasta järjestää ja organisoida näitä, mistä syystä ulkomailla tehtyjä selvityksiä ja tutkimuksia ei voida suoraan käyttää verrannollisina Suomen tilanteeseen. Tämä rajaus sinänsä lisää mielestäni tutkimuksen luotettavuutta. Toisekseen alustavien tiedonhakujen myötä löysin pro gradu -tasoisia tutkimuksia, jotka käsitelivät sijoitettujen lasten koulunkäyntiä pohjautuen juuri näihin ulkomailla tehtyihin tutkimuksiin, mistä syystä en nähnyt perusteltuna toistaa samanlaista tutkimusta. Ulkomaalaisten aineistojen rajaaminen tutkimuksen ulkopuolelle aiheutti kuitenkin sen, että tutkittua tietoa sijaishuollossa asuvien lasten koulunkäynnistä ja sen suhteesta inklusioon oli hyvin vähän saatavilla ja osa aineistosta liittyi itse aiheeseen jopa melko etäisesti, tuoden kuitenkin olennaista tietoa ilmiöstä. Vähäinen aineistojen määrä vähentää tutkimuksen luotettavuutta, eikä siten anna kattavaa kuvaa tutkittavasta aiheesta.

Kirjallisuuskatsauksessa laadunarviointia tulee tehdä aineistoa valittaessa, mutta myös itse kirjallisuuskatsauksen tuloksia tarkasteltaessa (Vilkka, 2023). Vähäisesti löytyneiden aineistojen myötä jouduin tinkimään aineiston laadusta: osa valitsemistani tutkimuksista ei ole vertaisarvioitua ja osa ei vastaa tutkimuskysymykseeni niin hyvin, kuin olisi mahdollista. Osa valitsemastani aineistosta sivuaa valitsemaani aihetta, mutta ei anna suoranaista vastausta tutkimuskysymykseen. Tähän syy on yksinkertainen, sillä tutkimastani aiheesta ei ole tehty juurikaan tutkimusta Suomessa. Aineiston laadusta tinkiminen vaikuttaa luotettavuuteen, mutta uskon tutkimuksen kuitenkin antavan yleisluontoisen katsauksen aiheeseen, jota on valitettavasti tutkittu liian vähän.

Eettisesti kestävässä tutkimuksessa tutkimuksen tekijä esittää tutkimuksen tulokset mahdollisimman vilpittömästi ja rehellisesti, eikä esimerkiksi lähde suosimaan jotain yhtä tulkintaa tai näkökulmaa. Mahdolliset tutkijan tekemät painotukset tulee tutkimuksessa tehdä aina avoimesti ja ne tulee perustella riittävän läpinäkyvällä tavalla. Mahdolliset virheet tutkimusaineiston tulkinnassa on mahdollista välttää, kun pysähtyy miettimään mahdollisia korostuksia ja painotuksia tutkittavassa aiheessa. (Vilkka, 2023.) Olen pyrkinyt toimimaan näiden periaatteiden mukaan koko tutkimusprosessin ajan. Olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkasti tutkijana tekemiäni valintoja ja pysähtynyt miettimään esimerkiksi

aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteereitä hyvin kriittisestikin. Tämän lisäksi olen läpi tutkimusprosessin pyrkinyt mahdollisimman rehellisesti raportoimaan tutkimuksen kulusta, tarkoittaen myös katsauksessa esiintyvien heikkouksien esille nostamista. Vilkan (2023) mukaan kirjallisuuskatsauksen raportoinnissa on tärkeää tuoda esiin myös katsausta koskevat pulmakohdat, jotta tutkimuksen raportointia voidaan pitää mahdollisimman luotettavana.

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimustulokset viitaten ainoastaan tutkimukseen valikoituneisiin aineistolähteisiin. Olen koonnut aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla tutkimusaineistostani yhteensä neljä pääluokkaa, joita ovat resurssit, osaamisen kehittäminen, inklusiota tukevat käytänteet ja sijaishuollossa olevien lasten erityisasema. Tutkimustuloksiin käytetty aineisto on kuvattu taulukossa 1. Tutkimukseeni valitusta materiaalista on pelkistetty ja hyödynnetty vain tutkimukseni ja tutkimuskysymykseni kannalta oleelliset asiat. Tutkimustuloksien avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini:

1. Miten inklusion toteutuminen sijaishuollossa olevien lasten osalta näyttäytyy tutkimustiedon valossa?
2. Miten sijaishuollossa olevien lasten oikeus lähikouluun on huomioitu?
3. Mikä vaikutus inklusion vastakohtalla eli eriyttämisellä on sijaishuollossa olevien lasten elämään?

5.1 Resurssit

Resurssit, niiden puute tai oikeanlainen kohdentuminen nousi esiin tutkimuksissa, joissa oli haastateltu koulujen henkilökuntaa (mm. Äärelä & Huusko 2021; Pekkarinen 2017; Perna 2022). Resurssien riittävyys ja oikeanlainen käyttö on kiistatta tärkeää, kun tarkastellaan sijaishuollossa olevien lasten oikeutta lähikouluun, erityisesti kun verrataan opetuksen järjestämistä muulla tavoin, esimerkiksi vaativan erityistason koulussa. Äärelän ja Huuskon (2021, s. 56) tutkimuksessa nousivatkin esiin riittämättömät resurssit sijoitettuna olevien lapsien lähikouluissa, mikä voi olla yksi syy siihen, että oppilas päätyy lopulta opiskelemaan vaativan erityisen tuen yksikköön.

Riittämättömät resurssit tulivat tutkimuksissa esiin myös vaativan erityisen tuen opetuksen järjestämisessä. Pekkarisen tutkimukseen haastatellut rehtorit korostivat riittävien resurssien tärkeyttä opetuksen järjestämisessä (Pekkarinen 2017, s. 59). Lähikoulujen näkökulmasta tarkasteltuna koulukodeilla tai muilla vaativan erityisen tuen kouluilla käytössä olevat resurssit ovat huomattavasti suuremmat, mutta toisaalta oppilasmateriaali, jonka opetuksesta he vastaavat on myös haastavampi. Lisäksi esimerkiksi koulukotien riittämättömät resurssit

vaikuttavat suoraan siihen, miten erityiskoulusta pystytään tukemaan lähikouluja tehtävässään, esimerkiksi konsultaatioiden kautta. (Äärelä & Huusko, 2021, s. 42–56.)

Resurssien riittämättömyys ulottui myös lähikouluille annettavaan tukeen. Konsultoinnin merkitys koulukotien ulkopuolisille tahoille nousi esiin Pekkarisen tekemässä tutkimuksessa. Tutkimukseen vastanneet koulukotien rehtorit kuitenkin kokivat, että riittämättömien resurssien vuoksi konsultaatiotuen antaminen peruskouluille ei tällä hetkellä ole mahdollista, vaikka kysyntä ja tarve sille olisikin ilmeistä. (Pekkarinen, 2017, s. 57.) Äärelän ja Huuskon (2021, 56) tutkimuksessa tuotiin esiin, että oppilaiden oireluun lähikouluissa voitaisiin vaikuttaa myös lisäämällä lähikouluihin henkilökuntaa. Osa tutkimukseen vastanneista koki, että lähikouluille tarjottu konsultaatioapu ole riittävää, vaan pitäisi panostaa osaavan henkilökunnan ja pienryhmien lisäämiseen lähikouluissa.

Sijaishuollon ja sitä kautta siellä tapahtuvan koulunkäynnin järjestämiseen liittyy myös kilpailullinen näkökulma. Sijaishuoltolaitoksista valtaosa on yksityisen yritysten omistuksessa ja ymmärrettävästi yksi osa yritystoimintaa on toiminnalla voiton tavoittelu. Perna, Lindellin ja Kuoppalan (2022) tutkimuksen vastauksissa tuli esiin, että jopa 90 prosenttia sijaishuollon palveluista on tällä hetkellä yksityisten yritysten tuottamia, jotka tuottavat rahaa osakkeen omistajille. Tästä ilmiöstä herää ymmärrettävästi kysymys, miten voiton tavoittelu tämäntyppisellä alalla vaikuttaa mahdollisesti tuotetun palvelun laatuun ja sen vaikuttavuuteen. (Perna ym., 2022, s. 42.) Myös Pekkarisen tekemässä tutkimuksessa näyttäytyi, että esimerkiksi koulukoteja ympäröivät sijaishuoltoyksiköt ovat enemmänkin koulukotien kanssa kilpailevia lastensuojelulaitoksia, eivät niinkään yhteistyökumppaneita (Pekkarinen 2017, s. 63). Tämä ymmärrettävästi hankaloittaa yhteistyön tekemistä toimijoiden välillä ja esimerkiksi koulukodeilta mahdollisesti saatava arvokas konsultaatitieto saattaa jäädä saamatta.

Resurssien vähyys tai niiden vääränlainen kohdentuminen tai käyttö vaikuttaa siihen, millaista tukea sijaishuollossa asuvat oppilaat saavat koulunkäyntiin. Resurssipula ei tietenkään ulotu vain sijaishuollossa oleviin lapsiin. Esimerkiksi vuonna 2021 nuoret kokivat kouluterveyskyselyn mukaan jääneensä vaille erityisopettajan tukea, koska sellaista ei yksinkertaisesti ollut saatavilla. (Helenius ym., 2022, s. 32.) Alajoki (2021, s. 134–135) toteaa tutkimuksessaan, että inklusiivinen opetus vaatii siihen riittäviä resursseja, eli riittävästi aikaa,

työparin ja koulutuksen. Tutkimuksessa näyttäytyi opettajien kokemus siitä, että inklusion oli siirretty, mutta sitä ei ollut huomioitu resurssoinnissa.

Pekkarisen suorittamissa haastatteluisa kävi ilmi, että osa valtion koulukodeista hyväksyy oppilaakseen lapsia myös muualta kuin koulukodista, esimerkiksi toisesta sijaishuoltoyksiköstä (Pekkarinen 2017, s. 57). Tutkimuksesta ei kuitenkaan käy ilmi, miten koulukodin ulkopuolella asuva lapsi tai nuori voi päästä koulukotiin oppilaaksi. Tästä erityisjärjestelystä ei myöskään löydy mitään tilastotietoa tai faktaa, millä perusteella joku voi päästä koulukodin oppilaaksi, vaikka ei olisikaan sinne sijoitettuna.

5.2 Osaamisen kehittäminen

Riittävä osaaminen osana sijaishuollossa olevien lapsien koulunkäynnin tukemista näyttäytyi suurella osalla aineistoja. Erityisesti opettajien ja koulun ammattilaisten koulutus näyttäytyi Alajoen (2021, s. 137–141) tekemässä tutkimuksessa yhtenä oleellisena osana inklusion onnistumista. Täydennyskoulutus näyttäytyi tutkittavien osalta olevan heille merkityksellistä ja sillä saataisiin opettajille vahvuutta vastata inklusion mukanaan tuomiin erialaisiin haasteisiin luokissa. Täydennyskoulutusta toivottiin esimerkiksi inklusioajattelusta, jotta se saataisiin osaksi omaa opetusta ja koskettamaan kaikkia oppilaita, joilla siihen on oikeus. Myös Pernaan ym. (2022, s. 34–35) tutkimuksessa nostettiin esiin opettajankoulutuksen kehittäminen, opettajien täydennyskoulutus ja resurssien lisääminen. Näillä keinoilla nähtiin olevan vaikutusta mm. koulun turvallisuuteen, mutta myös oppilaiden syrjäytymisen ja eriytymisen ennaltaehkäisyyn.

Myös Äärelän ja Huuskon (2021, 56) tutkimukseen vastanneet toivat esiin sen, ettei nykyinen opettajankoulutus anna riittäviä valmiuksia inklusion toteuttamiseen. Pernaan ym. (2022, 122, 134) tutkimukseen vastanneet toivoivat peruskoulun opettajille enemmän erityispedagogista osaamista, jotta kaikkien oppilaiden tukeminen omassa koulussa olisi mahdollista. Toisaalta tutkimuksen vastauksissa nostettiin esiin myös se, että suoraan lastensuojeluun tulisi olla resursoituna nykyistä enemmän erityisopettajia.

Koulutuksen tarve ja toisaalta myös tällä hetkellä vaativaa työtä tekevien lisäkoulutus niin erityispedagogiikan kuin inklusion osalta näyttäytyivät tutkimuksissa. Osaamisen kehittämisen tarve näkyi pätevien opettajien puuttumisena tai vaillinaisena osaamisena. Esimerkiksi valtion koulukotien erityisluokan opettajista noin puolet oli muodollisesti päteviä

toimimaan erityisluokanopettajina (Äärelä & Huusko, 2021, s. 39). Myös Pekkarisen tutkimukseen osallistuneet rehtorit korostivat ammattitaitoisen ja osaavan henkilöstön merkitystä opetustyössä, mutta samalla tilastojen mukaan tämän tutkimuksen suorittamisen aikaan vain reilu puolet opettajista oli päteviä erityisopettajia (2017, s. 57, 10).

Sijaishuollossa olevien lasten koulunkäynnin kannalta tutkimuksissa huomiota herätti myös se, että tavallisissa kouluissa opettavilla opettajilla ei välttämättä ole riittävästi osaamista, mitä tulee sijaishuollossa olevan lapsen kanssa työskentelyyn. Lämsän tutkimuksen mukaan peruskoulun opettajilla ei ole riittävästi tietoa ja osaamista lastensuojelun palveluista (Lämsä, 2009, s. 186). Opettajan tekemä yhteistyö sijaishuollossa olevan lapsen asioissa on kuitenkin merkittävää, ottaen huomioon millainen merkitys koulunkäynnillä on erityisesti sijaishuollossa olevan lapsen elämään. Pelkästään lastensuojelun tukitoimet ja sijaishuolto eivät välttämättä riitä vastaamaan lapsen tuen tarpeeseen, jos lapsen tuen tarpeita ei huomioida riittävästi kaikilla eri asiantuntemuksen tasoilla, tarkoittaen myös opettajan erityisosaamista (Eriksson, 2021, s. 52).

5.3 Inklusiota tukevat käytänteet

Tutkimuksissa nousi esiin erilaisia käytäntöjä tai kehittämiskohteita, joilla voidaan katsoa olevan suora vaikutus inklusion toteutumiseen sijaishuollossa olevien lasten osalta. Inklusiota tukevat käytännöt ja toimintamallit näytetään tunnustettavan tutkitun tiedon valossa, mutta käytännössä näiden toteutuminen ei ole selvää tai yksiselitteistä. Toimivat käytännöt ja toimintamallit tulisi saada käyttöön, jotta lähikouluperiaatetta päästäisiin toteuttamaan. Äärelän ja Huuskon tutkimuksessa nostettiin esiin, että käytännössä on jo havaittu tilanteita, joissa lähikouluperiaate olisi voinut toteutua jonkun yksittäisen nuoren kohdalla, jos lähikoulussa olisi tehty riittävän yksilöllisiä ratkaisuja oppilaan koulunkäynnin tukemiseksi (Äärelä & Huusko, 2021, s. 43).

Käytännön ratkaisuuina inklusion edistämiseksi nostettiin juuri edellä esiteltyt osaamisen kehittäminen ja resurssit. Näiden lisäksi myös koulun vakiintuneita käytänteitä ja toimintamalleja on syytä kehittää tai ainakin arvioida kriittisesti, jotta inklusiivinen toimintamalli saadaan osaksi koulun toimintaa (Alajoki 2021, s. 141). Lähikouluperiaate voisi

toteutua paremmin, jos lähikoululle saataisiin tarjottua paremmin heidän tarvitsemiaan vaativan erityisen tuen tason palveluita (Äärelä & Huusko, 2021, s. 6).

Tutkimuksissa nousi myös esiin eri kouluntoimijoiden asenteet suhteessa inklusioon. Äärelän ja Huuskon tutkimukseen osallistuneiden vastauksista ilmeni, että inklusio on edelleen käsitteenä pulmallinen ja asenteet vaikuttavat sen toteutumiseen esimerkiksi siten, ettei nähdä oppilasta sellaisena kuin hän on mikä vaarantaa ymmärryksen oppilaan todellisesta tuen tarpeesta (Äärelä & Huusko, 2021, s. 35). Alajoen (2021, s. 174) tutkimuksessa näyttäytyi kuitenkin, että oppilaat itse olivat koulun muita toimijoita inklusiivisessa ajattelussa muita edellä. Oppilaat eivät kokeneet omaa tai muiden oppilaiden erityistä tuen tarvetta taakkana tai vaikeana asiana. Oppilaat kokivat omaan ryhmään kuulumisen tärkeänä ja erityisopetuksesta yleisopetukseen siirretyt oppilaat eivät kokeneet eroja esimerkiksi muiden oppilaiden suhtautumisessa

Vaativan erityisen tuen koulujen tarkoitus on tukea ja kuntouttaa oppilasta kohti omaa lähikoulua ja lisäksi vaativan erityisen tuen koululta pyritään tarjoamaan lähikouluille konsultaatioiden kautta tukea, jotta niiden toimintakulttuuri tukisi myös oppilaita, joilla on erityisen tuen tarpeita. (Äärelä & Huusko, 2021, s. 35.) Vaativan erityisen tuen kouluista lähikouluille annetulle konsultaatiolle olisi varmasti kysyntää ja sillä voitaisiin varmasti ainakin osittain vaikuttaa siihen, että myös sijaishuollossa asuvan lapsen olisi mahdollista käydä koulua omassa lähikoulussaan. Tutkimuksista ei kuitenkaan käy ilmi, että tällaisia konsultaatioita tehtäisiin, vaikkakin se tarve tunnustetaan. Osasyyn tähän on riittämättömän resurssit ja esimerkiksi se, ettei ole olemassa mitään valmista mallia koulukotikonsultaatiolle (Äärelä & Huusko, 2021, s. 44).

Opetuksen järjestämisen onnistuminen oppilaan lähikoulussa vaatii muutoksia niin vaativan erityisen tuen kouluissa, kuin lähikouluissakin. Tässä muutoksessa ovat oleellisia riittävät resurssit ja olemassa olevien resurssien priorisointi sekä uudelleen asettelu. Lisäksi palvelujärjestelmää ja lainsäädäntöä olisi syytä kehittää, jottei oppilas jää ilman tarvitsemaansa tukea lähikoulussa. (Äärelä & Huusko, 2021, s. 45–47.) Toimintakulttuurien muutoksien lisäksi myös yhteistyö ja moniammatillinen yhteistyö nostettiin sijaishuollossa olevien lasten eduksi suhteessa inklusioon. Saariluoman ym. (2021, s. 11) tutkimukseen vastanneet sosiaalityöntekijät toivat esiin, että sijoitetun lapsen asioissa yhteistyö koulun kanssa on erittäin merkityksellistä. Onnistunut yhteistyö koulun kanssa lisää sijoitettujen lasten hyvinvointia.

Myös oppilashuollon tuella ja moniammatillisella toiminnalla on iso merkitys inklusion onnistumiseen (Alajoki 2021, s. 144–145, 174).

Myös käytännön järjestelyillä voidaan edistää sijaishuollossa asuvien lapsien oikeutta käydä lähikoulua. Esimerkiksi Äärelän ja Huuskon tutkimuksessa nostettiin esiin, että vaativan erityisen tuen koulun sijaitseminen tavallisen koulun kyljellä olisi jo askel lähemmäs kohti inklusiota (Äärelä & Huusko, 2021, s. 35). Vaikka erittäin haavoittuvassa asemassa olevalle oppilaalle ei yksinkertaisesti käytännön syistä ole mahdollista järjestää opetusta lähikoulun luokkahuoneessa, voidaan oikeus lähikouluun turvata esimerkiksi teknisin, sijoitteluun liittyvin järjestelyin (Alajoki 2021, 25). Pernan ym. tutkimukseen vastanneet korostivat turvallisen oppimisympäristön toteutumista kaikille ja sen positiivista vaikutuksia esimerkiksi syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn (Perna ym., 2022, s. 34). Alajoen (2021, s. 174) tutkimuksessa inklusion onnistumisen kannalta nähtiin tärkeänä varhainen puuttuminen ongelmiin ja toisaalta myös ongelmien ennaltaehkäisy.

Koulunkäynnin on siis myös tarkoitus edistää sijaishuollossa olevan lapsen yhdenvertaisuutta ja tasa-arvon toteutumista (Saariluoma ym., 2021, s. 11). Yksi keino tähän on varmistaa myös sijaishuollossa asuvan lapsen oikeus käydä lähikoulua. Vaativan erityisen tuen koulujen keskeinen tehtävä on omalta osaltaan edistää inklusion toteutumista (Äärelä & Huusko, 2021, s. 48). Inklusiota sijaishuollossa olevien lasten osalta tukevia käytäntöjä on tunnistettavissa ja nämä keinot ovat yhtäläisiä ylipäätään inklusion toteutumista ajatellen. Kuitenkin sijaishuollossa olevan lapsen osalta yhtälöön kuuluu erityispiirteitä, jotka pitää ottaa huomioon. Valtion koulukodit opettavat käytännössä vain heille sijoitettuna olevia nuoria, vaikka kysyntää valtion koulukotien osaamiselle olisi myös muilla oppilailla (Äärelä & Huusko, 2021, s. 40). Sijaishuollossa olevia lapsia koskevia erityispiirteitä on esitelty seuraavassa kappaleessa.

5.4 Sijaishuollossa olevien lasten erityisasema

Haikkolan, Myllyntauksen, Nyssölän ja Erikssonin (2023, s. 150–157) tekemässä tutkimuksessa todettiin, että lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitettuna olevat lapset ovat osa vähemmistöön kuuluvia lapsia, joiden kohdalla pitäisi erityisesti huomioida heidän hyvinvointiinsa ja turvallisuuteensa liittyviä tekijöitä. Yhtenä keinona tutkimuksessa nostettiin esiin nuorisotyön jalkauttaminen kouluihin. Tutkimuksessa lisäksi havaittiin, että sijoituksen lisäksi yksi riskitekijä, joka altistaa lapsia turvattomuudelle on kouluakäymättömyys. Lastensuojelun piirissä olevien lasten tukemiseksi nähtiin tärkeänä yhteistyön tiivistäminen

sote-palveluiden kanssa, mitä kuitenkin hankaloittaa sote-palveluiden jatkuva resurssipula ja jatkuva henkilökunnan vaihtuvuus. Sijaishuollossa olevilla lapsilla saattaa olla hyvin vähän pysyviä sosiaalisia suhteita vaihtuvien koulupaikkojen ja sijaishuoltokäytöskäytäntöiden vuoksi (Myllyntaus, 2021, s. 95)

Sijoitettuna olevien lasten erityisasema tunnistettiin laajasti tutkimuksissa. Esimerkiksi Aariluoma, Eriksson ja Korhonen (2021) toteavat tekemässään tutkimuksessa, että sijoitetut lapset kokevat sijaishuoltopaikan ulkopuolella eniten kiusaamista, haukkumista ja fyysistä väkivaltaa, mikä on omiaan vaikuttamaan sijoitetun lapsen koulunkäyntiin. Koulunkäynnin positiiviset kokemukset ja koulun onnistuminen voivat olla erittäin merkityksellisiä juuri sijaishuollossa asuvan lapsen tai nuoren kannalta. Eriksson (2021, s.40) toteaa tutkimuksessaan, että kouluun kiinnittyminen voi vähentää riskiä liialliselle päihteidenkäytölle ja mielenterveyden häiriöille. Kouluyhteisöön kiinnittyminen voi suojata nuoria ja vahvistaa heidän kykyään esimerkiksi selviytyä erilaisista ongelmista.

Sijaishuollon järjestämisen epäkohdat nousivat myös tutkimuksissa esiin. Sijaishuollossa olevien epäkohtien voidaan katsoa ulottuvan myös lapsen tai nuoren koulunkäyntiin, erityisesti jos koulunkäynti tapahtuu sijaishuoltokäytöskäytöksen yhteydessä. Saastamoinen (2021) nostaa tutkimuksessaan esiin useita epäkohtia koskien lastensuojelun sijaishuollon järjestämistä, sijaishuollon valvontaa ja sijaishuollossa käytettyjä laittomia toimenpiteitä. Tutkimuksessa ei nosteta esiin, miten sijaishuollossa olevien lasten koulunkäynti on toteutunut tai jäänyt toteutumatta. Tutkimuksessa kuitenkin todetaan, että lasten tekemien kanteluiden perusteella heidän perus- ja ihmisoikeuksiaan on sijaishuoltolaitoksissa loukattu, esimerkiksi heidän liikkumistaan laitoksen ulkopuolella on perusteettomasti rajoitettu.

Koulukoteihin on sijoitettuna moniongelmaisia ja vaativia sijaishuollon asiakkaita ja usein koulukotisijoituksessa on kyse siitä, että annetaan jo koko palveluketjun läpikäyneelle nuorelle mahdollisuus vielä korjata tilanne (Äärelä & Huusko, 2021, s. 43). Tutkimuksissa korostettiin koulukotien olevan viimesijainen paikka nuorelle ja koulukodissa asuvien nuorten ongelmien olevan erittäin vakavia. Koulukotien rehtoreiden näkemys tutkimuksissa näyttäytyy olevan, että koulukoteihin sijoitetuille nuorille ei ole olemassa muuta sopivaa sijaishuoltopaikkaa (Pekkarinen 2017, s. 64). Valtion koulukodissa opiskelee sijoitettuja nuoria, joilla lähes kaikilla oli vuosiluokkiin sitoutuman opetus, ja kaikki olivat erityisen tuen tasolla. Koulukotikoulujen oppilaista 64,8 prosenttia oli poikia ja heitä on tutkimuksenkin valossa enemmän kodin ulkopuolelle sijoitettuna, erityisopetuksessa ja heillä on enemmän käytöshäiriöitä ja esimerkiksi

huumeiden kokeilua. (Äärelä & Huusko, 2021, s. 41.) Sijoitetut nuoret pitävät muita ikäistään vähemmän koulunkäynnistä (Ikonen ym., 2020, s.2).

Kouluterveyskyselyt ja selvitykset osoittavat, että sijaishuollossa olevien oppilaiden kokemukset koulunkäynnistä eroavat muista oppilaista monilta eri osin. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn mukaan lähes puolet sijoitetuista lapsista koki vaikeuksia oppimiseen liittyvissä asioissa (Helenius, Kivimäki & Hietanen-Peltola, 2022, 31). Oppilaiden siirtymiselle vaativan erityisen tuen kouluun on monia syitä, yleensä oppilaan oireilu omassa lähikoulussa on kestämatöntä ja oppilaalle itselleen vahingollista esimerkiksi aggressiivisuutta, päihteidenkäyttöä, rikoksilla oireilua, vakavia mielenterveysongelmia tai ahdistuneisuutta (Äärelä & Huusko, 2021, s. 54). Ikonen, Eriksson ja Heino (2020, s. 16) toteavat, että sijoitetuilla nuorilla on muita yleisemmin ongelmia oppimisessa. Noin joka neljäs sijaishuollossa asuva nuori koki kouluterveyskyselyiden vuosien 2019 ja 2021 aikana yksinäisyyttä (Ikonen ym., 2020: Helenius ym., 2022). Saariluoman ja kollegoiden (2021) tutkimustuloksissa nousi esiin, että sijoitetuilla lapsilla oli enemmän kielteisiä koulukokemuksia, kiusatuksi tulemistä ja myös opetuksen resurssit olivat riittämättömiä vastaamaan sijoitettujen lasten tuen tarpeeseen.

Lämsän (2009, s. 96) tutkimuksessa näyttäytyy, että tutkimuksen kohteena olevien nuorten kouluongelmat olivat pitkäaikaisia ja johtaneet lastensuojelun toimenpiteisiin jo peruskoulun aikana. Tutkimuksessa näyttäytyi, että alakoulussa ongelmat olivat vielä hallittavia, mutta yläkouluun siirryttäessä keinot vastata nuoren tilanteeseen eivät olleet enää riittäviä. Sijoitettujen lasten osalta korostuu heidän tarpeitaan vastaavien oppimisjärjestelyiden tärkeys, sillä sijoitetuilla lapsilla on muita enemmän koulumaailmassa oppimisvaikeuksina näkyviä haasteita (Saariluoma ym., 2021, s. 10).

Pekkarinen (2017, s. 55) toteaa, että valtion koulukotien tehtävä näyttäytyy hänen tutkimuksessaan vaativana, mutta tavoite työskentelylle on selkeä. Tutkimuksessa nousi esiin, että sosiaalityöntekijät asettavat koulukotiin sijoitettavalle lapselle usein selkeän tavoitteen peruskoulun loppuun saattamisesta. Koulukotien rehtorit kuitenkin korostivat koulukodin ja koulukäynnin kuntouttavia elementtejä, ei pelkästään suoritusperusteista koulun suorittamisesta pakosta. Valtion koulukotien oppilailla on riekaleinen koulunkäyntihistoria (Äärelä & Huusko, 2021, s.43). Pekkarinen (2017, s. 56–57) toteaa, että koulukoteihin sijoitetuilla lapsilla on usein taustalla pitkä lastensuojelun asiakkuus ja koulukäynnin haasteet ovat tavallinen syy- tai seuraustekijä. Pekkarisen tutkimukseen vastanneet rehtorit kertoivat sijoituksen tyypillisiä

syitä olevan esimerkiksi päihteet, rikkiäinen tausta, psyykkiset ja neuropsykiatriset ongelmat sekä moniongelmaisuus. Ikosen (2020) tutkimuksessa todetaan, että sijoitettujen nuorten mielestä koulunkäynti oli raskasta, epämielikästä ja osin haastavaa. Sijoitettujen nuorten kohdalla tämä näkyi mm. koulupoissaoloina.

Koulukoteihin päätyvät sijoitukseen yleensä nuoret, joilla on kouluakäymättömyyttä, huumausaineiden käyttöä, rajattomuutta, psyykkistä vakavaa oireilua, väkivaltaisuutta tai jotain perheestä lähteviä syitä. Ensisijainen syy Äärelän ja Huuskon tutkimuksen mukaan valtion koulukotiin sijoittamiselle olisi kouluakäymättömyys, mikä koski noin kolmannesta valtion koulukodin oppilaista. Toinen merkittävä syy koulukotiin sijoittamiselle oli huumeiden käyttö. (Äärelä & Huusko, 2021, s. 42–43.) Nuorten päihdeongelma ja rikoksilla oireilu teini-iässä heijastuu myös koulunkäynnin haasteisiin (Lämsä, 2009, s. 101). Tutkimuksissa näyttäytyi, ettei koulunkäynti koulukodeissakaan ole vaivatonta, vaikka kyseessä on raskain tukitoimi mitä sijoitetulle lapselle voidaan tarjota koulunkäynnin tueksi. Valtion koulukotien oppilaiden vakavat päihdeongelmat vaikeuttavat opetuksen toteutumista myös koulukodeissa (Äärelä & Huusko, 2021, s. 44).

Kouluterveyskyselyn 2021 mukaan sijaishuollossa asuvat nuoret kokivat saaneensa muita nuoria enemmän tukea ja apua koulupsykologilta tai koulukuraattorilta. Tutkimus osoitti, että sijoitettuna olevat nuoret asioivat muita enemmän opiskeluhoillon piirissä. (Helenius ym., 2022, s. 34.) Tämä kertoo osaltaan sijaishuollossa olevien lasten erityisasemasta tai erityisistä tarpeista, joihin pitäisi pystyä vastaamaan myös opetuksen osalta.

Tutkimuksissa nousi myös esiin, että sijaishuollossa olevien lasten koulunkäyntiä on tarpeen tutkia ja selvittää enemmän. Koulukotisijoituksessa olleiden nuorten jatkoa eli jälkiseurantaa ei voida tehdä koulukodeista käsin järjestelmällisesti, mistä syystä koulukodin hoidon ja kuntoutuksen arviointi on haastavaa (Pekkarinen 2017, s. 69). Sijaishuollosta olevista lapsista ei saada riittävästi tietoa perinteisillä kouluterveyskyselyillä, sillä sijoitukseen liittyy useita erityispiirteitä, kuten asumisjärjestelyt, lapsen oikeudet, rajoitustoimenpiteet, yhteydenpito omaan perheeseen ja vaihtuvuus (Ikonen ym., 2020, s. 36).

Heino, Weckroth ja Ranta (2020) toteavat tekemässään tutkimuksessa, että myös koronalla on ollut vaikutusta sijaishuollossa asuvien lasten koulunkäyntiin. Lapset joutuivat jäämään koronan vuoksi etäkouluun, mikä tarkoitti joillekin lapsille, etteivät he saaneet tarvitsemaansa tukea koulunkäyntiin. Osa sijaishuollossa asuvista lapsista kävi koulua koronan aikaan sijaishuoltoyksikön yhteydessä olevassa koulussa (esim. valtion koulukodit), jolloin koronan

vaikutukset koulunkäyntiin eivät ole olleet niin merkittäviä. Koulunkäynnin ja muiden sosiaalisten suhteiden katkeaminen hetkellisesti koronapandemian myötä näyttäytyivät tutkimuksen mukaan vaikuttavan heikentävästi sijoitettuna olevien lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Vaikka inklusion tavoite koskee yhtä lailla kaikkia lapsia ja nuoria, tutkimuksissa nostettiin esiin sijaishuollossa olevien lasten erityisasema, moniongelmaisuus ja vahvan tuen tarve. Vaikka muutoksia kohti inklusiivisempaa toimintakulttuuria on tapahtunut ja tapahtuu edelleen, niin siitä huolimatta varmasti aina osa oppilaista tulee tarvitsemaan vaativan erityistason koulupaikkaa (Äärelä & Huusko, 2021, s. 59). Kuitenkin asian kriittinen tarkastelu ja toimintakulttuurin muuttaminen olisi varmasti tarpeen, jotteivat erityiskoulujärjestelyt olisi itsestään selvyys sijoitetun lapsen kohdalla. Esimerkiksi Lämsän (2009) tutkimuksessa tarkastelluista sosiaalihuollon asiakkaista olevien nuorten joukosta yli neljäsosa oli käynyt peruskoulun erityisluokalla.

6 Johtopäätökset

Johtopäätösten esittelyssä viittaan selvyiden vuoksi tutkimusaineistoon Taulukon 1 numeroinnin mukaisesti. Tutkimustulokset osoittavat kiistatta sen, että sijaishuollossa olevien lasten koulunkäyntiä ja heidän oikeuttaan lähikouluun tulisi selvittää laajemmin. Ensinnäkin tutkimustietoa aiheesta on todella vähän olemassa ja tutkitun tiedon valossa näyttää, ettei sijaishuollossa olevien lasten oikeutetta lähikouluun ole lainkaan selvitetty. Saariluoma ja kollegat (Lähde 5, s. 1). toteavat, että sijaishuollossa olevien lasten peruskoulun suorittamisesta ja lasten omista koulukokemuksista on olemassa hyvin vähän tutkimustietoa (Lähde 5, s. 1). Tutkittua tietoa sijaishuollossa olevien lasten koulunkäynnistä ja koulujärjestelyistä on siis todella vähän saatavilla, mikä vaikeutti ymmärrettävästi tämän tutkimuksen tekemistä. Inklusio ja oikeus opiskella lähikoulussa koskettavat kaikkia lapsia ja nuoria, mutta siitä huolimatta ei ole selvitetty yhden haavoittuvimmassa asemassa olevan ryhmän, eli sijoitettujen lasten oikeuksien toteutumista tässä asiassa.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan sijoitettujen lasten oikeus perusopetukseen toteutuu epätasa-arvoisesti sijoittajatahosta ja sijaishuolto paikasta riippuen, mikä on omiaan heikentämään sijaishuollossa asuvien lasten oikeutta yhdenvertaisuuteen (Aula & Tervo, 2011). Tutkimukseni kannalta tämä on merkittävä huomio, vaikka kyse onkin ylipäättään perusopetuksen toteutumisesta, eikä pelkästään oikeudesta käydä koulua omassa lähikoulussa. Lapsiasiavaltuutettu on huomionut, että sijoitettujen lasten osalta koulun toteutumiseen vaikuttaa sijoittajataho ja sijaishuolto paikka. Näiden toimijoiden osalta olisi tärkeää selvittää, miten sopivaa koulupaikkaa arvioidaan ja mitkä seikat lopulta vaikuttavat koulupaikan valintaan.

Tutkimukseni perusteella on selvää, että sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten oikeutta opiskella lähikoulussa voitaisiin edistää resursoimalla riittävästi ja oikeapaikkaisesti, lisäämällä koulutusta ja kehittämällä jo olemassa olevaa koulutusta, sekä tekemällä käytännön järjestelyitä, jotka tukisivat sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten koulunkäyntiä omassa lähikoulussa. Tämä kaikki kuitenkin edellyttää, että tulisi olla saatavilla luotettavaa tietoa sijaishuollossa olevien lasten koulunkäynnin nykytilasta, sekä siitä, millä perusteilla ja miten päädytään siihen, että lapsi opiskelee eriytetysti sijaishuolto yksikön yhteydessä toimivassa pienryhmässä, eikä lähikoulussa yleisopetuksen piirissä tai edes lähikoulussa olevassa pienryhmässä. Pelkästään inklusion käsitteen käyttöönotolla ei muuteta tilannetta, vaan vaaditaan järjestelmän ja arjen toiminnan tason muutoksia (Lähde 10, s. 179).

Pekkarisen tekemissä haastatteluissa nousi esiin, että lapset tai nuoret päätyvät liian myöhään koulukoteihin ja usein vasta sitten, kun muut keinot ja tavat on kokeiltu. Ilmiö liittyy vahvasti pienimmän puuttumisen periaatteeseen, eli esimerkiksi lastensuojelulain mukaan ennen huostaanottoa ja sijoitusta on kokeiltava kaikki muut keinot lapsen tai nuorten auttamiseksi (Lähde 11, s. 73). Tutkimukseni pohjalta näyttää kuitenkin, ettei esimerkiksi koulunkäynnin tukemiseksi ole käytössä kaikki keinot, mitä voisi olla. Edellä mainitut resurssit, osaamisen kehittäminen, sijaishuollon erityispiirteiden huomiointi ja esimerkiksi vaativan erityisen tuen koulujen tarjoama tuki lähikouluille voisivat edesauttaa lapsen tai nuoren koulunkäynnin onnistumista omassa lähikoulussa. Mielestäni tämä edellyttää, että sijoitettujen lasten koulupolkua selvitetään tarkemmin ja heidän koulunkäyntinsä tukimuotoja tarkastellaan kriittisesti. Koulukotien toiminnalla on pitkä historia ja yhteiskunnallisten muutoksien sekä nuorten uusien haasteiden myötä myös koulukotien tulee kehittyä ja kehittää toimintaansa (Lähde 11, s. 77). Historiasta peräisin oleva käytäntö erityisen haastavien nuorten eriyttämisestä omiin kouluihin ei välttämättä tue pitkällä aikavälillä nuoria osaksi yhteiskuntaa.

Äärelän ja Huuskon (Lähde 1, s. 56) tutkimukseen vastanneet toivat puolestaan esiin, että osittain inkluusio on mennyt liian pitkälle ja oppilaat eivät saa tarvittavaa tukea, mistä seuraa monia haittoja oppilaalle, mutta myös esimerkiksi koulun henkilökunnalle. Riittävän varhainen ja oikea-aikainen tuki koulunkäyntiin näyttäytyy tärkeänä. Lämsä (Lähde 7, s. 186) havaitsi tutkimuksessaan, ettei lasten ongelmiin koulussa puututtu riittävän ajoissa. Tutkimusotannassa kävi ilmi, että peruskoulun alaluokkien koulun henkilöstö teki harvoin lastensuojeluilmoitusta lapsen tilanteesta, vaikka tutkimuksessa näyttäytyy lapsien haasteiden näkyneen jo alakoulussa. Yläkoulun aikana ongelmat olivat ehkä vakavampia, koska silloin myös lastensuojeluilmoituksia kirjattiin enemmän. Koulunkäynnin vaikeudet saattavat yhdessä muiden ongelmien kanssa johtaa myös sijaishuollon tarpeeseen (THL 2018).

Inkluusion tulisi tarkoittaa, ettei oppilas pelkästään erilaisuutensa vuoksi joudu erilleen muista (Lähde 19, s.42). Eli pelkästään sijaishuollossa asumisen ei tulisi olla peruste sille, että lapsi tai nuori ei opiskele omassa lähikoulussa. Lapsiasiavaltuutettu on tehnyt jo vuonna 2009 suosituksen selvityksen tekemisestä, miten ja miksi osa oppilaista suorittaa peruskoulua sijaishuoltolaitoksen yhteydessä (Aula & Tervo, 2011). Tutkimuksista käy ilmi, että osa lapsista ja nuorista käy koulua sijaishuoltolaitoksen yhteydessä, mutta ei ole selvää, miten koulupaikka näiden lasten osalta valikoituu. Koulupaikka sijaishuoltolaitoksen yhteydessä ei ole mikään pieni asia, vaan sillä voi olla pitkälle kantavat vaikutukset. Koulu yhteisöstä erillään oleminen voidaan kuitenkin nähdä syrjäytymistä lisäävänä tekijänä (Aula & Tervo, 2011). Tutkimuksissa

nousi esiin myös sijaishuollossa olevien lasten muista poikkeavat kokemukset siitä, että koulu ei ole mielekästä tai siellä on yksinäistä. Tutkimuksissa ei käy ilmi, ovatko nämä kokemukset lähikoulua käyviltä sijaishuollossa asuvilta lapsilta, vai onko tutkimustuloksia kerätty yhtä lailla myös sijaishuoltolaitoksen yhteydessä koulua käyviltä oppilailta.

Saastamoisen (Lähde 4) tutkimuksessa esiin nostamat epäkohdat sijaishuoltolaitosten toiminnassa liittyvät vääjäämättä myös sijaishuoltolaitoksissa asuvien lasten ja nuorten koulunkäyntiin. Sijaishuollon valvonnan laiminlyöminen ja esimerkiksi sijaishuoltolaitoksissa laittomasti toteutetut rajoitustoimenpiteet vaikuttavat lapsen oikeuteen päästä kouluun. Saastamoisen (Lähde 4) tutkimuksessa ei kuitenkaan otettu kantaa lasten koulujärjestelyihin tai koulun toteutumiseen. Tutkimuksessa nostettiin esille useita kanteluita, jotka olivat lasten ja nuorten itsensä tekemiä. Tekemäni pro gradu -tutkimuksen pohjalta näyttää, että koulun sujuminen ja koulun kiinnittyminen ovat lapsen tulevaisuuden ja hyvinvoinnin kannalta erittäin merkityksellisiä asioita, mistä syystä sijaishuollossa olevien lasten koulun sujumista tulisi mielestäni tutkia myös enemmän, esimerkiksi juuri näiden lasten tekemien kanteluiden kautta.

Äärelän ja Huuskon tutkimukseen osallistuneet erityisen tuen koulujen johtajat totesivat, että inklusio ja oppilaan siirtyminen lähikouluun ovat aina tavoitteina, mutta käytännössä riittävä tuki ei toteudu oppilaiden lähikouluissa (Lähde 1, s.28). Tätä voidaan pitää muutenkin syrjäytymisvaarassa olevien lasten osalta erittäin haitallisena. Jos riittävää tukea ei ole lähikoulussa, voi sijoitetun lapsen osalta vaihtoehdoksi jäädä opiskelu sijaishuoltoyksikön yhteydessä olevassa pienryhmässä, joka jo itsessään lisää erkaantumista muista oppilaista. Sijaishuollossa asuvien lasten perusoikeuksien toteutumisessa on selviä puutteita (Aula & Tervo, 2011). Sijaishuoltoyksiköiden yhteydessä toimivista pienryhmistä ei löytynyt lainkaan tutkimustietoa, mikä jättää arvailujen varaan sen, miten opetus siellä toteutuu, miksi oppilaat käyvät koulua siellä, eikä lähikoulussa ja miten tämänkaltaisen eriytetty opiskelu tukee lapsen tilannetta. Myös lapsiasiavaltuutettu on todennut, että sijaishuoltoyksiköiden yhteydessä annettavaan opetukseen tulisi olla kriteerit ja edellytykset suoraan laista (Aula & Tervo, 2011).

Ulkopuolisuuden kokemus on lastensuojelun sijaishuollossa olevilla nuorilla muita tavallisempaa (Pekkarinen & Myllyniemi 2018). On siis selvää, että inklusion toteutuminen tai toteutumattomuus vaikuttaa selvästi joko positiivisena tai negatiivisena seikkana lapsen elämään. Ikosen, Erikssonin ja Heinin (Lähde 8, s.21) mukaan sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on muita yleisemmin haasteita koulunkäynnissä ja opiskelussa, he kokevat koulu-uupumusta useammin ja heidän kokemuksensa mukaan oppimisympäristössä on ongelmia ilmapiirin

suhteen. Sijoitetuista nuorista 41 prosenttia kertoi pitävänsä koulunkäynnistä, kun kotona asuvilla vastaava luku oli 61 prosenttia. Sijaishuollon yhtenä tavoitteena onkin koulunkäynnin tukeminen (Pösö 2005). Kuitenkin ulkomaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että itsessään pelkkä sijaishuolto ei paranna lapsen koulumenestystä (Oraluoma & Väliavaara, 2017, s. 46). Uusia keinoja ja tarkempia selvityksiä asiassa siis tarvitaan. Esimerkiksi perhehoidossa asuvien lasten koulunkäynnin tueksi on kehitetty moniammatillinen systemaattisella työotteella toimiva Sisukas -malli, jonka tavoitteena on ennaltaehkäistä sijoitettujen lasten syrjäytymistä ja tukea heidän koulunkäyntiänsä (Oraluoma & Väliavaara, 2017, s. 47). Tämä ei kuitenkaan koske sijaishuoltolaitoksiin sijoitettuja lapsia, vaikka on ilmeistä, että heidän tilannettaan tulisi tukea ja selvittää enemmän.

7 Pohdinta

Sijaishuollolla ja lastensuojelulla on pitkä ja värikäs, osittain myös melko synkkä historia, josta on inklusion periaatteiden vastaisia jäänteitä yhä tänä päivänä. Inklusio on ohjannut opetuksen järjestämistä jo monta vuotta, mutta tutkimuksen puutteesta ja tilastoista päätellen sijaishuollossa olevat lapset ovat ainakin osittain jääneet inklusion toteutumisen ulkopuolelle. Mielestäni tätä voidaan pitää merkittävänä epäkohtana, kun ottaa huomioon, että jo kolmekymmentä vuotta sitten Salamancan julistuksessa (1994) todetaan inklusion tarjoavan kaikille tasavertaisesti mahdollisuuden käydä koulua yhdessä muiden lasten kanssa.

Tutkimukseni pohjalta näyttyy, että erityisluokalle sijoittamisen voidaan katsoa lisäävän oppilaan syrjäytymisriskiä. Tämä on tärkeää huomioida, sillä opettajan työtä ohjaavat lait määräävät toimimaan syrjäytymistä ehkäisten. Lisäksi tutkimuksessanikin todettu sijoitettujen lasten suurempi riski syrjäytyä puhuu sen puolesta, että sijoitettujen lasten osalta tällaisia eriytettyjä opetusratkaisuja tulisi tarkastella erityisen kriittisesti. Toisaalta kuitenkin esimerkiksi sijaishuoltolaitoksen yhteydessä toimiville pienryhmille on varmasti myös tarve ja oikea paikka. Näiden pienryhmien toimintaa ja sinne ohjautumista tulisi kuitenkin selvittää lisää. Mäntylän ym. mukaan inklusiivinen koulutus johtaa inklusiiviseen yhteiskuntaan (Mäntylä, ym., 2024, s. 41). Tätä ajatusta voidaan pitää merkittävänä seikkana, kun arvioidaan sijaishuollossa olevien lasten koulupaikkaa ja sitä kautta myös heidän kiinnittymistään osaksi yhteiskuntaa. Tutkimusta tehdessäni jäin pohtimaan, missä määrin valtakunnallisella tasolla toteutetaan hybridimallia, jossa sijoitetun lapsen olisi mahdollista opiskella sijaishuoltolaitoksen yhteydessä olevassa koulussa ja osittain myös lähikoulussa. Tällaisella järjestelyllä voisi olla merkitystä syrjäytymisriskin vähentämisen kannalta, kun sijoitettuna oleva lapsi pääsisi myös osaksi lähikoulun yhteisöä. Tällaista mallia olisi hyvää hyödyntää oppilasta osallistamalla siten, että oppilaalla olisi mahdollisuus olla vaikuttamassa oman opetuksensa järjestämistapaan. Joku oppilas saattaa nimittäin kokea, että sijaishuoltoyksikön yhteydessä oleva opetusryhmä on hänelle toimivin paikka oppia, kun taas joku toinen voi haikailla isomman koulun opetukseen mukaan pääsemistä.

Oma roolini tutkijana on vaikuttanut tämän tutkimuksen toteutukseen ja olenkin lähestynyt aihetta kriittisesti tarkastellen. Voin kuitenkin todeta, että vaikka kehittämisen ja lisätutkimuksen paikkoja löytyy huomattavasti, niin varmasti on olemassa myös hyviä ja toimivia käytänteitä, joita pitäisi myös selvittää ja tuoda paremmin näkyville. Osa sijoitetuista lapsista varmasti hyötyy siitä, että he opiskelevat muualla kuin lähikoulussa, mutta prosessia ja

arviointikriteereitä tulisi tuoda paremmin esille. Lisäksi sijaishuoltoyksiköiden yhteydessä toimivien pienryhmien toiminnan tutkiminen ja ylipäättään niiden saaminen näkyväksi tilastoihin olisi mielestäni tarpeellista. Tutkimuksessa nousi esiin myös mielenkiintoinen fakta, että koulukodeissa on mahdollista opiskella, vaikka ei olisi sijoitettuna koulukotiin. Tästä järjestelystä ei kuitenkaan löytynyt muuta tietoa. Ymmärrettävästi tässäkin järjestelystä on varmasti kyse resursseista, mutta toisaalta kysyntää vastaavalle toimintatavalle olisi isommallakin osalla oppilaista. Mahdollisesti toimivia käytäntöjä on siis olemassa, mutta resurssien riittämättömyys tai vääränlainen kohdentaminen estää näitä toteutumasta.

Tutkimukseni mukaan sijaishuollossa olevien lasten oikeutta opiskella lähikoulussa ei ole riittävästi, jos ollenkaan, selvitetty. Tutkimustiedon valossa näyttäytyy, että inklusiota on kyllä tutkittu paljon, mutta ei sijoitettujen lasten osalta. Sijaishuollossa olevien lapsien oikeutta lähikouluun ei ole siis selvitetty, vaikkakin heitä koskevat samat periaatteet inklusion toteutumisesta. Lisäksi päätöksen lapsen koulupaikasta sijaishuollon aikana tekee usein sosiaalityöntekijä, mikä jättää kysymyksiä koulupaikan arviointiprosessiin liittyen. Sijaishuollossa asuvat lapset ovat muita suuremmassa vaarassa syrjäytyä, mistä syystä koulupaikan valinnalla voidaan katsoa olevan iso merkitys sijaishuollossa asuvan lapsen elämän kannalta.

Lähteet

Alajoki, J. (2021). ”Miksi tää systeemi ei toimi?” Etnografia inklusiota kohti kulkevasta yläkoulusta. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Aluehallintovirasto (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten opetusjärjestelyissä on puutteita (Pohjois-Suomi). <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/69887699>

Aula, M. & Tervo, J. (2011). Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle ja opetus- ja kulttuuriministeriölle; Huostaanotettujen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeus perusopetukseen; Kuulemistilaisuus 15.2.2011.

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999. Haettu osoitteesta: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063/19990063_2. Viitattu 14.1.2024

Eriksson, S. (2023). Nuorten koettua turvallisuutta koskeva tutkimustieto kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden valossa. Teoksessa: Haikkola, L. & Myllyntaus, O. (toim.) Haavoittuvassa asemassa? Aineksia lasten ja nuorten turvallisuusvajaiden arviointiin ja tiedontuotannon vahvistamiseen. Haettu osoitteesta: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/haavoittuvassa_asemassa.pdf

Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. (2020). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 35/2020. Linkki verkkoaineistoon: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Haikkola, L., Myllyntaus, O., Nyssölä, A. ja Eriksson S. (2023). Selvityksen yhteenveto ja ehdotukset. Teoksessa: Haikkola, L. & Myllyntaus, O. (toim.) Haavoittuvassa asemassa? Aineksia lasten ja nuorten turvallisuusvajaiden arviointiin ja tiedontuotannon vahvistamiseen. Haettu osoitteesta: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/haavoittuvassa_asemassa.pdf

- Heino, T., Weckroth, N. ja Ranta, H. (2020). Koronan vaikutukset lastensuojelun 24/7-yksiköiden toimintaan – palveluntuottajien ja toimintayksiköiden näkökulma. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140689/URN_ISBN_978-952-343-585-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Helenius, J., Kivimäki, H. ja Hietanen-Peltola, M. (2022). Perusopetuksen 8. ja 9- luokkien oppilaisen kokemuksia kouluarjesta. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145560/URN_ISBN_978-952-343-988-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Huhtanen, K. (2007). Kun huoli herää: varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylällä: PS-kustannus.
- Jahnukainen, M., Harrikari, T., Hämäläinen, J., Laakso, R., Forsberg, H., Kantojärvi, A., Määttä, P. (2012.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Kvalsund, R & Bele, I. (2010). Students with Special Educational Needs—Social Inclusion or Marginalisation? Factors of Risk and Resilience in the Transition Between School and Early Adult Life. *Scandinavian Journal of Educational Research*. 54:1
- Lapsen oikeuksien sopimus 31/2002. Haettu osoitteesta: <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>
- Lastensuojelun keskusliitto 2013 <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Hatkassa.pdf>
- Lämsä, A-L. (2009). Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Oulun yliopisto.
- Metsämuuronen, J. (2005). Tutkimuksen perusteet ihmistieteissä. 3.painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Mäntylä, N., Poikola, M., ja Pölonen K. (2024). Lainsäädännöllinen tarkastelu inkluusioon ja erityisopetukseen: lapsen oikeudet ja tuki. Teoksessa: Jahnukainen, M. & Harrikari T. (2024). Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Myllyntaus, O. (2023) Lasten ja nuorten turvallisuus ja sen edistäminen järjestöissä. Teoksessa: Haikkola, L. & Myllyntaus, O. (toim.) Haavoittuvassa asemassa? Aineksia lasten ja nuorten turvallisuusvajaiden arviointiin ja tiedontuotannon vahvistamiseen. Haettu osoitteesta:

https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/haavoittuvassa_asemassa.pdf

Naukkarinen, A., Ladonlahti, T. & Saloviita, T. (2007). Yhteinen koulu kaikille. Opetushallituksen erityisopetuksen portaali.

Nykänen, M. (2022). Opettajat tyrmäävät erityisluokkien vähentämisen MTV:n kyselyssä: ”Nyt viimeistään pitäisi herätä”. Haettu osoitteesta: [Opettajat tyrmäävät erityisopetuksen vähentämisen MTV:n kyselyssä - MTVuutiset.fi](https://www.mtvuutiset.fi/uutiset/2022/05/12/opettajat-tyrmaavat-erityisopetuksen-vahentamisen-mtv-n-kyselyssa)

Oraluoma, E., & Väliavaara, C. (2017.) Sijoitetun lapsen koulunkäynnin tuki. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti Vol. 27.

Pulma, P., & Turpeinen, O. (1987). Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pekkarinen, E. (2017). Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Haettu osoitteesta: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulukoti_muutoksessa.pdf

Pekkarinen E. & Myllyniemi S. (2018). Opin polut ja pientareet. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisotutkimusseura & Valtion nuorisoneuvosto.

Pernaa, H-K., Lindell, J. ja Kuoppala, J. (2022) Palvelujen pirunpolskaa. Asiantuntijanäkemyksiä rikoksilla oirelevien nuorten palveluverkoston kehittämisestä. Haettu osoitteesta: <https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/14680/978-952-395-048-1.pdf?sequence=2>

Perustuslaki. 19.6.1999/731. Haettu osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

- Perusopetuslaki. 21.8.1998/628. Haettu osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Pösö, T. (2005). Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa: Puonti, A-M., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.s.202–213
- Saariluoma, L., Eriksson, P. ja Korhonen, P. (2021). Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-
aika- kyselytutkimuksen tuloksia. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Haettu osoitteesta:
[https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143157/TUTI2021_051_mus.pdf?sequenc
e=4&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143157/TUTI2021_051_mus.pdf?sequence=4&isAllowed=y)
- Saastamoinen, K. (2021). Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2019–2020.
Haettu osoitteesta:
[https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162842/STM_2021_6_rap.pdf?
sequence=6&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162842/STM_2021_6_rap.pdf?sequence=6&isAllowed=y)
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja
hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62.
Julkisjohtaminen 4. Juvenes Print, Turku.
- Saloviita, T. (2012). Inklusio eli “osallistava kasvatust”. Jyväskylän yliopisto. Haettu
osoitteesta. <http://users.jyu.fi/~saloviit/tutkimus/inclusion.html>
- Saloviita, T. (2006). Yhteistoiminnallinen oppiminen. Jyväskylä:WSOY
- Sjöström M., & Puustinen-Korhonen A. (2022) Sivistykselliset oikeudet kuuluvat kaikille
lapsille. [https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2022/sivistykselliset-oikeudet-kuuluvat-kaikille-
lapsille](https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2022/sivistykselliset-oikeudet-kuuluvat-kaikille-lapsille)
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2018). Suomi lasten kasvuympäristönä : Kahdeksantoista
vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. (2023). Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuolto.
[https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto.](https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto)

Tilastokeskus. (2021). Tehostettu tai erityinen tuki joka viidennellä peruskoululaisella. Julkaistu 8.6.2021. https://www.stat.fi/til/erop/2020/erop_2020_2021-06-08_tie_001_fi.html

Tuomi J. & Sarajärvi A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

UNESCO. (1994) The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Pariisi: UNESCO. Haettu osoitteesta: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>

Unicef. (1999). YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Haettu osoitteesta: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5.fi.pdf. Viitattu 14.1.2024

Vairimaa, R. (2021). Inklusion ihanne ja arki eivät kohtaa- kun oppilas siirretään erityisryhmään, syynä usein resurssipula, eivät lapsen tarpeet. Haettu osoitteesta: [Inklusion ihanne ja arki eivät kohtaa – kun oppilas siirretään erityisryhmään, syynä on usein resurssipula, eivät lapsen tarpeet | Helsingin yliopisto \(helsinki.fi\)](#)

Vammaispalvelulaki. 14.4.2023/675. Haettu osoitteesta <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230675>

Vilka, H. (2023). Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Art House

Väyrynen, S. (2001). Miten opitaan elämään yhdessä? Inklusion monet kasvot. Teoksessa: Murto, P, Naukkarinen, A. ja Saloviita, T. (toim.) 2001. Inklusion haaste koululle. PS-kustannus: Jyväskylä.

Äärelä, T. & Huusko, J. (2021). Sairaalaopetus, Elmeri-koulut ja valtion koulukotikoulut. Kolmen vaativan erityisen tuen toimijan tilannekuva osana VIP-verkoston kehittämistä. Opetushallitus. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Sairaalaopetus_Elmeri-koulut_ja_valtion_koulukotikoulut.pdf

Äärelä, T & Huusko, J. (2024). Laitoskoulujen opetusjärjestelyt tänään. Teoksessa:
Jahmukainen, M. & Harrikari T. (2024). Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa.
Tampere: Vastapaino.